

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Gabrielės Savickaitės,
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Būtinios ginties teisėtumo sąlygos
Legality conditions of self-defence**

Vadovas: Asist. dr. Paulius Veršekys
Recenzentas: lekt. Darius Prapiestis

Vilnius
2025

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame magistro darbe analizuojama viena iš baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių – būtinoji gintis, remiantis baudžiamosios teisės doktrina bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojama praktika. Ypatingas dėmesys skiriamas teisėtumo sąlygoms: kėsinimosi pavojingumui, realumui ir akivaizdumui bei gynybos reikalavimams žalą padaryti tik besikėsinančiajam, neperžengiant būtiniosios ginties ribų. Taip pat aptariamos dvi Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 28 straipsnyje numatytos išimtys dėl ribų peržengimo: didelis sumišimas ar išgąstis bei ginimasis nuo įsibrovimo į būstą.

Pagrindiniai žodžiai: būtinoji gintis, kėsinimasis ir gynyba, būtiniosios ginties ribų peržengimas, teisėtumo sąlygos, baudžiamoji atsakomybė.

In this master's thesis, one of the grounds for excluding criminal liability—self-defence—is analysed, with reference to criminal law doctrine and the case law developed by the Supreme Court of Lithuania. Particular attention is given to the conditions of lawfulness: the dangerousness, reality, and immediacy of the attack, as well as the requirement that harm be inflicted solely upon the aggressor, without exceeding the limits of necessary defence. The thesis also examines two exceptions to the limits of self-defence as provided in Article 28 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania: a state of intense emotional disturbance or fear, and defence against unlawful entry into a dwelling.

Key words: self-defence, unlawful attack and defence, exceeding the limits of self-defence, conditions of lawfulness, criminal liability

TURINYS

IŽANGA	1
1. BŪTINOSIOS GINTIES SAMPRATA	3
1.1 Būtinoji gintis	3
1.2. Būtiniosios ginties raida Lietuvos teisės šaltiniuose	6
2. BŪTINOSIOS GINTIES TEISĖTUMO SĄLYGOS, SUSIJĘ SU KĖSINIMUSI IR GYNYBA	8
2.1 Sąlygos, susijusios su kėsinimusi	8
2.1.1 Kėsinimosi pavojingumas	8
2.1.2 Kėsinimosi akivaizdumas	12
2.1.3 Kėsinimosi realumas	15
2.2. Sąlygos, susijusios su gynyba.....	17
2.3 Būtiniosios ginties atvejų pagal rūšines sudėtis analizė	23
3. BŪTINOSIOS GINTIES RIBŲ PERŽENGIMAS	25
3.1 Būtiniosios ginties ribų peržengimo požymiai	26
3.2 Atvejai, nelaikomi būtiniosios ginties ribų peržengimu	28
3.2.1 Didelis sumišimas ar išgąstis.....	29
3.2.2 Ginimasis nuo įsibrovimo į būstą.....	31
IŠVADOS	35
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	37
SANTRAUKA	40
SUMMARY	41

IŽANGA

Nagrinėjamos temos aktualumas. Būtinoji gintis yra viena iš svarbiausių baudžiamosios teisės priemonių ir nedaugelio atvejų, kai leidžiama pasinaudoti asmeniui teisėtai apsiginti nuo neteisėto kėsینimosi, taip apsaugant save, kitus asmenis, būsto neliečiamybę ir pan. Įstatymų leidėjas išsamiai neapibrėžia, kaip konkrečiai asmuo turėtų gintis, tačiau šios teisės ir neabsoliutina – baudžiamoji teisė nustato aiškias sąlygas, kurių turi būti laikomasi, kad gynybos veiksmai būtų pripažinti teisėtais. Praktikoje būtiniosios ginties sąlygos kelia nemažai diskusijų sprendžiant, ar konkretūs gynybos veiksmai atitiko kėsинimosi pavojingumo, realumo ir akivaizdumo kriterijus bei ar buvo peržengtos ribos. Lietuvos teismų praktikoje dažnai sprendžiami klausimai, ar veika gali būti pripažinta būtiniosios ginties atveju, ypač esant tokioms situacijoms kaip kito asmens nužudymas, muštynės, tariamoji gintis, sumišimas ar didelis išgąstis ir t. t. Tai rodo, kad būtiniosios ginties taikymas vis dar kelia tam tikrų neaiškumų. Praktikoje atsiranda situacijų, kuriose vyrauja skirtingos nuomonės, ar konkretaus asmens veiksmai atitiko teisėtos gynybos sąlygas, todėl svarbu analizuojant teismų praktiką išnagrinėti, kas lėmė priimti tokius sprendimus.

Darbo tikslas. Pagrindinis šio darbo tikslas yra atskleisti būtiniosios ginties sampratą, būtiniosios ginties teisėtumo sąlygas, remiantis baudžiamosios teisės doktrina ir Lietuvos teismų praktika. Taip pat išanalizuoti, kada laikoma, jog būtiniosios ginties ribos yra peržengtos bei išskirti baudžiamajame įstatyme numatytus atvejus, kada nelaikoma, jog buvo peržengtos būtiniosios ginties ribos.

Darbo uždaviniai. Šio rašto darbo uždaviniai yra:

- 1) Išanalizuoti būtiniosios ginties sampratą ir jos vietą baudžiamajoje teisėje;
- 2) Atskleisti būtiniosios ginties teisėtumo sąlygų – kėsинimosi pavojingumo, akivaizdumo ir realumo turinį, jų taikymo praktikoje ypatumus;
- 3) Ištirti reikalavimus, keliamus gynybos veiksams, bei atskirti teisėtą gynybą nuo būtiniosios ginties ribų peržengimo;
- 4) Įvertinti būtiniosios ginties taikymą praktikoje remiantis Lietuvos teismų jurisprudencija;
- 5) Išnagrinėti, kokiais atvejais būtiniosios ginties ribos laikomos peržengtomis, o kokiais – ne;

Darbo objektas ir tyrimo metodai. Objektas yra būtiniosios ginties teisėtumo sąlygos, įtvirtintos Lietuvos baudžiamajame kodekse ir aiškinamos teisės doktrinoje bei teismų

praktikoje, ypatingą dėmesį skiriant kėsinimosi pavojingumui, realumui ir akivaizdumui reikalavimus gynybai. Darbe naudojami tyrimo metodai – analizės, istorinis ir lingvistinis. Analizės metodas taikytas siekiant išsamiai išnagrinėti būtinios ginties teisėtumo sąlygas, reglamentuotas Lietuvos baudžiamajame kodekse, taikymo praktiką. Istorinis metodas naudotas analizuojant būtinios ginties instituto raidą Lietuvos teisės šaltiniuose, o tai padėjo atskleisti kaip keitėsi požiūris į asmens teisę gintis. Lingvistinis metodas taikytas aiškinant normų, ypač baudžiamojo kodekso 28 straipsnio, sąvokas ir formuluotes.

Darbo originalumas. Bendrai pažvelgus būtinoji gintis nėra daug nagrinėta baudžiamosios teisės doktrinoje kaip atskira baudžiamąją atsakomybę šalinanti aplinkybė. Apie tai pagrįdė rašė V. Pavilionis ir R. Merkevičius 1999 m. knygoje „Būtinoji gintis“. Vienas iš naujausių darbų, kuriame analizuojama būtinoji gintis yra autorių monografija „Lietuvos respublikos baudžiamojo kodekso bendrosios dalies vientisumo ir naujovių (su)derinimo iššūkiai“. Pačioje monografijoje autorius G. Švedas pažymi, jog būtinoji gintis – viena iš sudėtingiausių baudžiamojo kodekso bendrosios dalies klausimų, o kodekso V skyrius laikytinas tam tikra niša, laukiančia naujų mokslinių publikacijų. Per pastaruosius metus šia „būtinios ginties teisėtumo sąlygos“ tema buvo parašyti tik du magistro darbai 2018 ir 2019 metais, todėl galima teigti, kad šis magistro darbas pasižymi naujai aptariama teismų praktika, išsamiai yra analizuojamos visos sąlygos, taip pat atvejai, kai būtinios ginties ribos nėra peržengtos.

Svarbiausi šaltiniai. Rašto darbe analizuojant būtinios ginties teisėtumo sąlygas, remiamasi svarbiausiais Lietuvos baudžiamosios teisės teorijos ir praktikos šaltiniais. Vienas iš pagrindinių šaltinių – V. Pavilionio ir R. Merkevičiaus monografija „Būtinoji gintis“, kurioje nuosekliai nagrinėjama būtinios ginties samprata, jos sąlygos bei taikymo ypatumai. Taip pat buvo pasitelktas vadovėlis „Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis“ bei „Lietuvos respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis“. Šie šaltiniai leidžia analizuoti temą tiek teoriniu, tiek praktiniu aspektu, pagrįsti teiginius ir įžvalgas.

1. BŪTINOSIOS GINTIES SAMPRATA

1.1 Būtinoji gintis

Analizuojant būtiniosios ginties teisėtumo sąlygas, pirmiausia svarbu išsiaiškinti, kas yra būtinoji gintis ir kaip ji reglamentuojama nacionalinėje bei tarptautinėje teisėje. Nors yra preziumuojama, kad asmens saugumą turi užtikrinti valstybė, tačiau praktikoje pasitaiko įvairių situacijų, kai asmuo turi gintis pats. Vienas iš svarbesnių žmogaus teisių gynybos būdų yra galimybė pačiam imtis gynybos veiksmų atsitikus tam tikram įvykiui, esant tam tikrai situacijai (Pavilonis, Merkevičius, 1999, p. 8). Būtent todėl labai svarbus baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių institutas, kurio sudedamoji dalis ir yra būtinoji gintis kaip viena iš aplinkybių.

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (toliau – Konstitucija) nėra tiesiogiai išreikšta būtiniosios ginties sąvoka, tačiau Konstitucijos II skyriuje „Žmogus ir valstybė“ 19 straipsnyje teigiama, kad kiekvienas žmogus turi teisę į gyvybę, kurią saugo įstatymai, tai - svarbiausia prigimtinė žmogaus teisė. Be šios teisės nėra ir kitų žmogaus teisių, nes atėmus gyvybę nelieka žmogaus kaip teisių subjekto (Drakšas, 2002, p. 9). Būtent dėl to, ne tik valstybė turi pareigą saugoti šią asmens teisę, bet ir pats asmuo turi turėti teisę ją ginti. Išskirtinių situacijų metu, kuomet kyla grėsmė asmens gyvybei, sveikatai ar nuosavybei, tokia teisė įgyja labai didelę reikšmę, kadangi būtinoji gintis tampa teisėta, norint ginti prieš tai minėtas fundamentalias teises.

Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau – BK) būtinoji gintis yra tiesiogiai įtvirtinta V skyriaus 28 straipsnio 1 dalyje, kaip baudžiamąją atsakomybę šalinanti aplinkybė. Analizuojant būtinąją gintį nacionaliniu lygmeniu, taip pat yra svarbu nepamiršti ir tarptautinės teisės aktų. Ypatingai svarbūs šaltiniai, kalbant apie žmogaus teises, yra Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (toliau – Chartija) ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau – Konvencija), kurie įtvirtina teisę į gyvybę ir savigyną, kaip svarbius žmogaus teisių principus. Chartijos 2 straipsnis numato, kad „kiekvienas asmuo turi teisę į gyvybę“. Nors pati būtiniosios ginties taisyklė nėra suformuluota aiškiai, pati teisė į gyvybę sampratą suponuoja, kad ši teisė yra neliečiama ir negali būti pažeidžiama kitų asmenų veiksmais. Konvencijos 2 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, jog „kiekvieno žmogaus teisė gyventi turi būti saugoma įstatymo“. Ši nuostata nereiškia, kad asmuo neturi teisės pats ginti savo gyvybės, kai jai gresia pavojus, priešingai – tokia teisė pripažįstama Konvencijos 2 straipsnio

2 dalyje, kurioje nurodyta, kad „gyvybės atėmimas negali būti laikomas prieštaraujančiu šiam straipsniui, jeigu tai įvyko neviršijant tokio jėgos panaudojimo, kai tai buvo neišvengiamai būtina ginant kiekvieną asmenį nuo neteisėto smurto“, o tokia straipsnio nuostata pagrindžia asmens teisę į būtinąją gintį ir kartu apibrėžia jos ribas, jog teisė gintis egzistuoja, tačiau ji bus teisėta tik tuo atveju, kai panaudota jėga neviršys jėgos.

Iš prieš tai minėtų teisės aktų galima padaryti išvadą, kad būtiniosios ginties pagrindinis tikslas – apsaugoti asmenį bei jo teises. Taigi, tam tikra prasme, būtinoji gintis ne tik saugo žmogaus gyvybę, sveikatą ar kitas teises, bet ir užtikrina saugumo jausmą visuomenėje, leidžiant asmeniui teisėtai ir aktyviai gintis nuo neteisėto kėsینimosi, taip padarant žalą užpuolikui. Tačiau iškyla svarbus klausimas – ar kiekvienu atveju galima pasinaudoti šia teise ir išvengti baudžiamosios atsakomybės? Nors įstatymų leidėjas neformuluoja konkrečių gynybos elgesio modelių, tačiau ši teisė nėra absoliuti. Įstatymas reikalauja laikytis teisėtumo sąlygų, o viena svarbiausių – neperžengti būtiniosios ginties ribų.

Autoriaus R. Drakšo nuomone, būtinoji gintis turi tam tikrą prevencinį poveikį, kadangi jai esant gresiančios nusikalstamos veikos pasekmės paprastai neatsiranda. Čia teisė ginti save nuo neteisėto užpuolimo susijungia su bendru interesu saugoti teisėtvarką (Drakšas, 2002, p. 41). Tokiai autoriaus nuomonei galima pritarti, kad būtinoji gintis iš tiesų atlieka ne tik individo apsaugą, bet ir prevencinę funkciją. Toks žinojimas, kad kiekvienas asmuo turi teisę gintis, padarant užpuolikui žalos, gali veikti kaip atgrasymo priemonė besikėsinančiam asmeniui. Taip pat autorius nekvestionuoja agresijos aukos teisės gintis nuo užpuolimo. Jo nuomone, savigny – tai viso teisėto jėgos naudojimo pagrindas. Gynybine jėga atsikirsdamas agresyviai jėgai individas nepažeidžia agresoriaus teisių, nes nėra tokio dalyko kaip teisė į agresiją, o gindamasis jis ne neigia neteisėtingumą, bet atvirkščiai, teigia teisėtingumą (Drakšas, 2008, p. 15).

BK 28 straipsnio 1 dalyje nurodyta, jog asmuo turi teisę į būtinąją gintį ir šią teisę jis gali įgyvendinti neatsižvelgdamas į tai, ar galėjo išvengti kėsینimosi arba kreiptis pagalbos į kitus asmenis ar valdžios institucijas. Tai reiškia, kad asmuo pats gali nuspręsti, ar jis nori apsiginti aktyviais, ar pasyviais veiksmais. Nepaisant to, iš straipsnio dispozicijos matyti, kad net jei ir asmuo pasirenka veikti aktyviais veiksmais neperžengdamas ribų, tai niekas negali jo apkaltinti dėl tokio pasirinkimo, nes tokią teisę jis turi. Pabrėžtina, kad būtinoji gintis yra asmens teisė, o ne pareiga, todėl nepasinaudojimas šia teise neužtraukia teisinės atsakomybės (Švedas *et al*, 2022, p. 289).

Idealiu atveju, kai nustatoma, kad asmuo veikė būtiniosios ginties sąlygomis, ikiteisminis tyrimas neturėtų būti pradedamas arba turi būti nutraukiamas remiantis Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 3 straipsnio 1 dalies 2 punktu, kuris numato, kad veika nėra

nusikalstama, kai ji atitinka aplinkybę, šalinančią baudžiamą atsakomybę. Tačiau praktikoje vis dar pasitaiko atvejų, kai net ir esant būtiniosios ginties sąlygoms, asmuo tampa ikiteisminio tyrimo subjektu. Tai rodo, jog egzistuoja tam tikras neatitikimas, dėl to svarbu įvertinti visas aplinkybes dar ankstyvoje tyrimo stadijoje, kad būtų išvengta neteisingo baudžiamojo persekiojimo.

Nors paprastai būtinoji gintis yra paties asmens teisė gintis nuo neteisėto kėsینimosi, pasitaiko atvejų, kai kėsinamasi yra į kitą asmenį. Tokiais atvejais BK 28 straipsnio 2 dalis numato teisę ginti ir kitą asmenį, išvengiant baudžiamosios atsakomybės. Straipsnio dispozicija nurodo, jog „asmuo neatsako pagal šį kodeksą, jeigu jis neperžengdamas būtiniosios ginties ribų, padarė baudžiamajame įstatyme numatyto nusikaltimo ar nusižengimo požymius formaliai atitinkančią veiką gindamas kitą asmenį <...> nuo pradėto ar tiesiogiai gresiančio pavojingo kėsینimosi“, o tai reiškia, kad įstatymas leidžia ginti ne tik savo, bet ir kitų asmenų teises esant būtinybei be jų sutikimo. Toks reglamentavimas ypač aktualus situacijose, kai smurtas vyksta viešose vietose arba artimoje aplinkoje. Būtinoji gintis šiuo atveju tampa ne tik teise, bet ir pareiga reaguoti į neteisėtą elgesį. Vis dėlto, kaip ir savo gynybos atveju, taip ir kitų asmenų, būtina paisyti teisėtumo sąlygų ir nenaudoti neproporcingos jėgos.

Galima teigti, kad būtinoji gintis – tai asmens teisė aktyviai gintis nuo neteisėtų asmens veiksmų, taip išvengiant baudžiamosios atsakomybės. Nors tokia veika formaliai gali atitikti nusikalstamos veikos sudėtį, tačiau ji nėra pavojinga, nes ja siekiama ne padaryti žalos kitam asmeniui, o pirmiausia apsaugoti teisinius gėrius ir užkirsti kelią neteisėtam kėsینimuisi. Kai kuriais atvejais būtinoji gintis netgi prisideda prie dar didesnės žalos prevencijos ir saugumo užtikrinimo. Baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės gali būti ir visuomenei naudingos arba baudžiamąją prasme neutralios, o tai reiškia, kad jos nėra pavojingos visuomenei arba per mažai pavojingos, kad kiltų baudžiamoji atsakomybė (Kujalis, 2002, p. 63).

Baudžiamojo kodekso bendrosios dalies komentare būtinoji gintis, remiantis baudžiamosios teisės teorija, apibrėžiama kaip tam tikra situacija, kai baudžiamojo įstatymo ginamiems interesams žala padaroma ginant save, kitą asmenį, nuosavybę, būsto neliečiamybę, kitas teises, visuomenės ar valstybės interesus nuo perdėto ar tiesiogiai gresiančio pavojingo kėsینimosi, jei tuo nebuvo peržengtos būtiniosios ginties ribos (Abramavičius *et al*, 2004, p. 181).

Autoriai V. Pavilonis ir R. Merkevičius būtinąją gintį apibūdina kaip baudžiamajame ar kitų teisės šakų įstatymuose numatyta ir formaliai atitinkanti baudžiamajame įstatyme numatytos veikos požymius, visuomenei naudinga (socialiai vertinga) ir teisėta veika, kuria asmuo,

gindamas save, kitą asmenį, nuosavybę, būsto neliečiamybę, kitas teises, visuomenės ar valstybės interesus nuo perdėto ar tiesiogiai gresiančio pavojingo kėsینimosi, padaro užpuolikai žalos ir kuri tokiu būdu šalina tokios veikos pavojingumą ir priešingumą teisei bei suponuoja teisinės atsakomybės už tokią veiką nykimą (Pavilonis, Merkevičius, 1999, p. 39-40).

Apibendrinus šį poskyrį galima teigti, kad būtinoji gintis yra ne tik teisėtas, bet ir pateisinamas asmens veiksmų atsakas į neteisėtą kito asmens kėsینimąsi, kuris leidžia apsaugoti teisinius gėrius bei visuomenės saugumą. Būtinoji gintis ne tik šalina baudžiamąją atsakomybę, bet ir atlieka prevencinę funkciją, skatindama teisėtą savigyną, taip užkertant kelią didesnei žalai.

1. 2. Būtiniosios ginties raida Lietuvos teisės šaltiniuose

Būtinoji gintis per daugelį metų Lietuvoje išgyveno reikšmingus pokyčius, kurie atspindi tiek teisės raidą, tiek besikeičiančias socialines vertybes. Jau senieji teisės šaltiniai, pavyzdžiui., Pamedės teisynas, Lietuvos Statutai, numatė tam tikras savigynos formas. Nors jos nebuvo aiškiai išskirtos, ir labiau susijusios su to meto gyvenimo būdu bei paprotine teise, tačiau asmens teisė gintis nuo pavojingų veiksmų išliko svarbi visais istorinių teisės šaltinių raidos etapais.

Jau vėlesniuose teisės aktuose, kaip 1961 m. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau – 1961 m. BK) buvo aiškiai reglamentuota būtinoji gintis kaip baudžiamąją atsakomybę šalinanti aplinkybė. Pradinėje 1961 m. BK redakcijoje buvo tik dvi aplinkybės: 14 straipsnyje reglamentuota būtinoji gintis ir 15 straipsnyje - būtinasis reikalingumas. Tuo metu sąrašas aplinkybių buvo labai siauras. Tikriausiai todėl, nes pati sovietinės teisės sistema atspindėjo valstybės norą užtikrinti visuomenės kontrolę. Net ir esant būtiniosios ginties situacijoms, valstybė norėdavo būti pagrindinis tvarkos užtikrinimo šaltinis, o ne leisti individui pačiam su tuo tvarkytis. Paanalizavus 1961 m. BK 14 straipsnį, jame matyti, kad „nėra nusikaltimas toks veikimas, kuris kad ir atitinka baudžiamojo įstatymo numatytos veikos požymius, bet padarytas būtiniosios ginties būklėje, t. y. ginant Tarybų valstybės interesus, visuomenės interesus, savo ar kito asmenybę“, jau iš pačios straipsnio dispozicijos yra aišku, kad pirmenybė yra teikiama Tarybų valstybės interesams, visuomenės interesams ir tik po to asmeniui. Pagrindinė to priežastis galėtų būti dėl tokios sovietinės teisės hierarchijos, kurioje valstybės interesai būdavo aukščiau už asmens teises. Tai buvo nulemta

dėl totalitarinės sistemos, kuri siekė užtikrinti valdžios stabilumą, kadangi per didelę savignyos teisę galėtų kelti grėsmę, todėl būtinoji gintis buvo leidžiama tiek, kiek ji neprieštaravo nustatytai tvarkai, taip suformuluojant, kad valstybės gerovė yra svarbiau nei asmens teisės.

Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, 1993 metais 1961 m. BK buvo pakeistas ir papildytas straipsniais dėl būtiniosios ginties. Atsirado nauja 14 straipsnio formulotė „nėra nusikaltimas toks veikimas, <...>, tačiau padarytas esant būtinajai ginčiai, tai yra ginant save, kitą asmenį, nuosavybę, būsto neliečiamybę, kitas teises, visuomenės ar valstybės interesus“. Taip pat padaryti kodekso pakeitimai ir įtrauktas 14¹ straipsnis, kuriame išskirtas būtiniosios ginties ribų peržengimas, nes prieš tai buvo minimas tik 14 straipsnyje. Aiškiai galima matyti, kad privačios asmens teisės tapo svarbesnės nei valstybės interesai. Būtent tokie 1961 m. BK pakeitimai 1993 metais buvo tiesioginis sovietinės baudžiamosios teisės principų atsisakymas, pereinant prie vakarietiškos teisės sistemos ir žmogaus teisių gynimo užtikrinimo, kur būtinoji gintis tapo asmens teise, o ne valstybės apsaugos priemone.

Pažymima, kad pagal P. Veršekį, nors ir būtiniosios ginties taikymui reikšminga teismų praktika, šiame kontekste LAT Senato 1997 m. birželio 13 d. nutarimas Nr. 4 „Dėl teismų praktikos taikant įstatymus dėl būtiniosios ginties ir jos ribų peržengimo“ yra praradęs aktualumą, kadangi šiame nutarime pateiktos rekomendacijos skirtos 1961 m. galiojusio baudžiamojo kodekso nuostatoms, o ne 2000 m. baudžiamajam kodeksui (Švedas *et al*, 2017, p. 153).

Šiuo metu galiojančiame, 2000 m. priimtame, baudžiamajame kodekse, būtinoji gintis reglamentuota V skyriuje, kartu su kitomis, naujai įtrauktomis, baudžiamąją atsakomybę šalinančiomis aplinkybėmis. Kodekse buvo aiškiau apibrėžtos būtiniosios ginties ribos, taip pat įtvirtinta, kada laikoma, jog asmuo neperžengia būtiniosios ginties ribų, numatytos papildomos garantijos asmenims, kurie ginasi nuo įsibrovimo į jų būstą. Toks straipsnio reglamentavimas išliko nepakitęs iki pat šių dienų, tačiau būtiniosios ginties turinys buvo daugiausiai plėtojamas per teismų praktiką.

2. BŪTINOSIOS GINTIES TEISĖTUMO SĄLYGOS, SUSIJĘ SU KĖSINIMUSI IR GYNYBA

2.1 Sąlygos, susijusios su kėsinimusi

Gyvenime dažnai pasitaiko atvejų, kai žmogus patenka į pavojingą situaciją, tačiau valstybė tuo metu negali jam užtikrinti saugumo, todėl yra teisinga ir natūralu leisti žmogui pačiam ginti savo teises nuo neteisėto, realaus ir pavojingo kėsinimosi (Drakšas, 2002, p. 37). Būtinoji gintis yra teisėtas veiksmas, kuriuo asmuo siekia apsiginti nuo neteisėto kėsinimosi į savo ar kito asmens gyvybę, turtą ir kt. Tam, kad būtinoji gintis būtų teisėta, ji turi atitikti konkrečias sąlygas. Žalos padarymas užpuolikui pripažįstamas tik tais atvejais, kai žala padaroma laikantis tam tikrų reikalavimų, susijusių su kėsinimusi, kurį apibūdina trys sąlygos: kėsinimosi pavojingumas, akivaizdumas ir realumas (Švedas *et al*, 2019, p. 289).

2.1.1 Kėsinimosi pavojingumas

Kėsinimosi pavojingumas apima mažiausiai du sąlygiškai savarankiškus požymius – pavojingumą ir neteisėtumą (t. y. požymio materialųjį ir formalųjį aspektus) (Pavilonis, Merkevičius, 1999, p. 50). Pavojingumas tik numanomas, nes neteisėtumas yra logiškai išplaukiantis teisinis kėsinimosi pavojingumo vertinimas, kadangi tam tikras nepavojingas kėsinimasis, įstatymų leidėjo netiksliai pripažintas nusikaltimu, taip pat formaliai atitiks baudžiamajame įstatyme numatytos veikos požymius, bet iš esmės nebus pavojingas (Pavilonis, Merkevičius, 1999, p. 51). Galima sutikti su autorių nuomone, kad būtinoji gintis turi būti grindžiama realiu pavojingumu, o ne vien tik tuo faktu, kad kažkas daro neteisėtą veiksmą, pavyzdžiui, asmuo per klaidą tik patenka į svetimą būstą, tačiau pats toks veiksmas savaime neleistų būsto savininkui naudoti būtiniosios ginties, kadangi nėra realaus pagrindo kilti pavojui.

Kėsinimosi pavojingumas reiškia, kad asmens kėsinimasis į teisinius gėrius turi būti rimtas ir realiai keliantis grėsmę, kitaip tariant, pavojus turi būti toks, kad sukeltų didelę žalą, jei asmuo nuo jo nesigintų. BK 28 straipsnyje numatyta, kad gintis galima tik nuo pavojingo kėsinimosi. Pavojaus šaltinis nukreiptas į tai, kad rezultatas sukels sunkius padarinius. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) jurisprudencijoje numatyta, kad kėsinimosi pavojingumą rodo tai, kad besikėsinantis asmuo siekia pažeisti ar pažeidžia baudžiamojo įstatymo saugomas

vertybes, nurodytas BK 28 str. 2 dalyje: asmenį (jo gyvybę, sveikatą, lytinę laisvę ir pan.), nuosavybę, būsto neliečiamybę, kitas teises, visuomenės ar valstybės interesus ar kt., pabrėžtina, kad įstatymas nenurodo saugomų vertybių baigtinio sąrašo. Nėra reikalaujama, kad pavojingas kėsinimasis atitiktų baudžiamajame įstatyme numatytus nusikalstamos veikos sudėties požymius. Kėsinimosi pavojingumas priklauso nuo kėsinimosi intensyvumo, naudojamų priemonių, užpuoliko ir besiginančiojo jėgų santykio, galimos žalos dydžio ir pan. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Vertinant kėsinimosi pavojingumo požymį, besiginančiajam neturi būti svarbus subjektyvusis puolimo aspektas: užpuoliko kaltės forma ir kėsinimosi tikslai bei motyvai, taigi darytina išvada, kad būtinoji gintis galima ir kai asmuo kėsinasi tyčia, ir kai kėsinasi neatsargios kaltės forma (Pavilonis, Merkevičius, 1999, p. 55). Teisė gintis atsiranda tik tokiu atveju, kai yra pasikėsinama į žmogaus gyvybę, sveikatą, nuosavybę ir pan., todėl ir savigyna yra galima tik nuo tokių veikų, kurios pasireiškia veikimu ir yra nukreiptos prieš asmenį, nesvarbu kokia kaltės forma jos daromos.

Vienoje kasacinėje nutartyje, J. S. buvo nuteistas už tyčinį nužudymą, kadangi jis sudavė mažiausiai vieną smūgį S. B., kuris dėl smūgio parkrito ir patyrė galvos sumušimą, o vėliau ligoninėje mirė. Apeliacinės instancijos teismas akcentavo aplinkybes, kad S. B. buvo apsvaigęs nuo alkoholio, liesesnio kūno sudėjimo, neva tai leidžia konstatuoti, kad nukentėjusysis buvo fiziškai silpnesnis už nuteistąjį, tačiau kasacinis teismas pažymi, kad liesas ar vidutinis kūno sudėjimas savaime neįrodo asmens fizinio pranašumo. Byloje taip pat nustatyta, kad S. B. ėjo paskui J. S. piktindamasis dėl jam pasakytų pastabų, taip įsiplieskė žodinis konfliktas, tačiau tai neturėtų būti priežastis panaudoti fizinį smurtą. Kasacinis teismas pripažino, kad toks S. B. elgesys nebuvo pagrindas būtinajai ginčiai, kadangi vien tai, jog nukentėjusysis buvo priešiškausiai nusiteikęs, nesudaro pagrindo panaudoti prieš jį fizinio smurto, todėl tokie veiksmai neatitinka būtiniosios ginties sąlygų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. kovo 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Priešinga situacija buvo kitoje LAT nutartyje, kai apsaugos darbuotojas norėjo sutramdyti neblaivų, ir grėsmę viešoje vietoje kėlusį, asmenį, taip suduodamas smūgį jam kumščiu į galvą, nuo kurio pastarasis nukrito ir patyrė sunkų sveikatos sutrikdymą. Tačiau šioje situacijoje kasacinis teismas pripažino, kad būtent tokiu elgesiu apsaugos darbuotojas norėjo išvengti pavojingo kėsinimosi, kadangi gynėsi nuo neblaivaus asmens smūgio. Taigi kėsinimasis jau buvo prasidėjęs, pavojingas, akivaizdus ir realus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. sausio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Vertinant šias dvi situacijas, aiškiai matyti, kad pavojingas kėsinimasis turi būti aiškus, tai reiškia, jog yra kėsinamasi į asmens sveikatą, gyvybę ir kt. Vien tik žodinis užgauliojimas ar grasinimai

nebūtinai sukuria pagrindą teisėtai gintis smurtu. Kėsinimasis yra laikomas pavojingu, jei jis kelią grėsmę teisės saugomiems gėriams, kaip gyvybė, sveikata ir kt. Teismų praktikoje laikomasi pozicijos, kad vien žodinis konfliktas nėra pagrindas fiziniam atsakui, jei nėra tiesioginės fizinės grėsmės. Tokiais atvejais besiginantis asmuo turėtų apsvarstyti kitas galimybes, kaip pavyzdžiui, pasišalinti iš įvykio vietos ar kreiptis pagalbos į policijos pareigūnus, o smurto naudojimas tokiems veiksams gali būti neproporcinga reakcija.

Atkreiptinas dėmesys, kad būtinoji gintis nuo pavojingo kėsinimosi galima ir nuo tokių asmenų, kurie dėl tam tikrų savybių, kaip mažametystė, nepakaltinamumas ir pan., negali būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn. Tokios savybės nepadaro kėsinimosi mažiau pavojingu, net priešingai – tokie asmenys ne visada supranta savo veiksmus ir gali peržengti tam tikras ribas. Kaip jau minėta prieš tai, nėra reikalaujama, kad kėsinimasis atitiktų nusikalstamos veikos sudėties požymius, šiame kontekste - subjektyviuosius. Todėl itin svarbu nepamiršti proporcingumo ir humaniškumo principų. Kai besiginantis asmuo žino ar numano, kad kėsinasi būtent tokias savybes turintis asmuo, didelė žala jam pateisinama tik jeigu to nebuvo galima išvengti pabėgant, padarant mažiau žalos arba koku nors kitu būdu (Pavilonis, Merkevičius, 1999, p. 52). Nors su tokia autorių nuomone sutiktina, tačiau pats įstatymas to nereikalauja, kadangi svarbiausia yra neperžengti būtiniosios ginties sąlygų. Jeigu kėsinimasis buvo pavojingas ir kilo reali grėsmė, subjektas neturi didelės reikšmės, kadangi asmuo gina savo paties gyvybę ar sveikatą.

Mažamečiai, pagal BK – asmenys iki 14 metų, remiantis Lietuvos teise nėra traukiami baudžiamojon atsakomybėn, nes laikoma, kad jie nesuvokia savo veiksmų, bet tai nereiškia, kad jie negali sukelti pavojaus kitiems asmenims. Jei mažametis užpuola asmenį, bando naudodamasis tam tikrus įrankius jį sužeisti ar kitaip pavojingai elgiasi, tokiu atveju besigindamas asmuo turi teisę į būtinąją gintį, bet labai svarbu atkreipti dėmesį, ar mažametis yra fiziškai silpnesnis, kadangi galima apsiginti kitais būdais, nenaudojant perteklinės jėgos.

Kaip vieną iš pavyzdžių galima pateikti kasacinio teismo bylą, kurioje pilnametis asmuo V. Š. buvo nuteistas už tai, nes sukėlė mažamečiui fizinį skausmą ir nežymiai jį sužalojo, kadangi pervertino kėsinimosi pavojingumą. Mažametis asmuo mėtė į vyro langą akmenukus bei slyvas, tačiau V. Š. savo veiksmus traktavo kaip būtinąją gintį ir sučiupęs vaiką, panaudojo prieš jį fizinį smurtą, taip norėdamas apsiginti. Šioje nutartyje teismas konstatavo, kad nors ir mažamečio veiksmai buvo neteisėti ir netinkami, tačiau jų padarymo aplinkybės bei jie patys nesukėlė pačiam V. Š. jokio pavojaus. Kasacinės instancijos teismas laikosi nuomonės, kad mažamečio netinkami veiksmai negali būti laikomi pavojingu kėsinimusi ir nesudaro būtiniosios ginties situacijos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 11 d. nutartis

baudžiamojame byloje). Tokia praktika suponuoja, kad asmeniui pirmiausiai reikėtų įvertinti veikos pavojingumą, ypač, kai besikėsintis asmuo yra mažametis, todėl reikėtų pasirinkti ir kitokius sulaikymo būdus, be fizinio smurto ar grasinimų. Itin svarbu atsižvelgti į aplinkybes, vertinant mažamečio asmens veiksmus, nes pagal minėta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylą, ne visi veiksmai kelia pavojų.

Pabrėžtina, kad tokio amžiaus asmenys neretai nesuvokia savo veiksmų ir gali elgtis impulsyviai, pvz., turint kažkokį daiktą, tinkamą žmogui sužaloti, tai tokia situacija iš pažiūros atrodytų grėsminga, tačiau įvertinus visas fiziologines galimybes, suaugęs asmuo galėtų apsiginti ir kitais būdais, o būtinąją gintį panaudoti tik kaip *ultima ratio* (paskutinė priemonė) ir tik esant visoms kėsinosi sąlygoms.

Taip pat būtiniosios ginties panaudojimas galimas ir prieš pareigūnų veiksmus, tačiau tik tais atvejais, kai asmeniui yra iškilusi grėsmė dėl neteisėtų policijos pareigūnų veiksmų. Esminis aspektas, kad pareigūnai turi būti identifikuojami, t. y. su uniformomis, galintys prisistatyti.

Kaip pavyzdį galima pateikti Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) 2011 m. bylą „Iljina ir Sarulienė prieš Lietuvą“, kurioje policijos pareigūnas vilkintis civilio rūbais atvyko atlikti vogtų daiktų poėmio į butą. Buto savininkas nenorėjo įsileisti policijos pareigūno, esą jis nėra uniformuotas. Pastarasis vėliau atvyko su uniformuotais kitais pareigūnais ir nukreipė savo ginklus į laiptinėje esantį būsto savininką ir jo kaimynus bei prieš juos naudojo fizinį smurtą. Policininkų argumentai buvo, kad taip jie elgėsi norėdami sulaikyti besipriešinančius asmenis, kadangi nebuvo įleisti į butą (Europos Žmogaus Teisių Teismo byla Iljina ir Sarulienė prieš Lietuvą, 2011). EŽTT pripažino tokius pareigūnų veiksmus kaip neteisėtus, ir nors ši byla nėra susijusi su būtinąją gintimi, tačiau pagal pateiktą pavyzdį matyti, kad tokiais atvejais, kai asmeniui gresia pavojus, net jei kėsinaisi policijos pareigūnas, jis turi teisę į būtinąją gintį. Būtina pabrėžti, kad teismas, vertindamas asmens gynybą prieš teisėtus pareigūnų veiksmus, turi atsižvelgti, kaip ginantysis suvokė (realiai galėjo ir turėjo suvokti) pareigūnų veiksmus, jei pavyzdžiui, kaip minėtoje EŽTT byloje, pareigūnai, būdami neuniformuoti ir neprisistatę dėl kokių nors priežasčių, susijusių su jų tiesioginės pareigos atlikimu, panaudojo prieš asmenį fizinę jėgą, o žmogus, manydamas, jog tai užpuolikai, priešinosi ir gynėsi, tokie asmens veiksmai turėtų būti pripažįstami būtinąją gintimi, o ne pasipriešinimu valstybės tarnautojui, nes asmuo neidentifikavo ar negalėjo identifikuoti „užpuolikų“ kaip pareigūnų (Abramavičius *et al*, 2004, p. 183). Atkreipiamas dėmesys, kad visgi, tokiose situacijose kur pareigūnai pavojingai kėsinaisi į žmogaus sveikatą ar gyvybę, ir asmuo suvokia, kad tai teisėsaugos pareigūnai, protingesnis sprendimas būtų, jei tai yra

įmanoma, panaudoti teisine gynybą, t. y. apskųsti tokius pareigūnų veiksmus ir leisti situaciją vertinti tam tikroms institucijoms, o ne pačiam asmeniui imtis aktyvių veiksmų.

Apibendrinant, kėsinimosi pavojingumas būtiniosios ginties kontekste turi būti ne tik neteisėtas, bet ir realiai keliantis grėsmę pamatinėms vertybėms, tokioms kaip gyvybė, sveikata ir t. t. Vien neteisėtas elgesys, kuris nėra pavojingas, negali būti teisėtas pagrindas savigynai. Taip pat asmuo nepraranda teisės į gynybą, jei kėsinimosi subjektas yra nepakaltinamas asmuo ar mažametis. Tačiau tokiose situacijose svarbu nepamiršti ir humaniškumo, kur smurtas turėtų būti naudojamas tik kaip kraštutinė priemonė. Teismų praktikoje taip pat yra pabrėžiama, kad būtinoji gintis yra negalima prieš neveikimu daromas veikas ar žodinius konfliktus.

2.1.2 Kėsinimosi akivaizdumas

Kitas teisėtos būtiniosios ginties kriterijus – kėsinimosi akivaizdumas. Baudžiamosios teisės doktrinoje kėsinimasis laikomas akivaizdžiu, kai jau daroma žala arba jau yra aiški jos grėsmė, t. y., kai jis yra pradėtas ar tiesiogiai gresia besiginančiojo ar kito asmens teisėms, valstybės ar visuomenės interesams (Švedas *et al*, 2019 p. 290). Teismų praktikoje reali žalos grėsmė vertinama atsižvelgiant, kiek gresiantis ginamoms vertybėms pavojus yra akivaizdus ir tiesioginis (pavyzdžiui, tai gali būti ginklo išsitraukimas, peilio atlenkimas, besiginančiojo apsupimas kitų asmenų). Asmuo, manantis, kad jo interesams gresia tiesioginis pavojus, iš esmės gali gintis (o dažnai ir privalo pradėti gintis) nelaukdamas, kol jam bus suduotas pirmas smūgis, nes jau po pirmojo puolančio asmens smūgio besiginantysis gali netekti galimybės gintis. Nebūtų logiška visada reikalauti sulaukti pirmojo smūgio ir tik nuo to momento konstatuoti, kad kėsinimasis yra akivaizdus ir prasidėjęs. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Kėsinimosi akivaizdumas yra tiesiogiai susijęs su teisės į būtinąją gintį pradžia ir pabaiga, tai reiškia, kad kėsinimasis turi turėti pradžią, eigą ir pabaigą, o žala gali būti padaroma tik tose laiko ribose. Įstatymų leidėjas neapibrėžia, kada prasideda būtinoji gintis ir kada ji baigiasi, kadangi kiekviena būtiniosios ginties situacija turi skirtingas aplinkybes, todėl yra labai svarbu jas tiksliai nustatyti tam, kad jos būtų kaip pagalba nustatant ginties pradžią ir pabaigą. Kėsinimosi akivaizdumui reikšmingi du dalykai: 1) pradinė riba – kada kėsinimasis jau pripažįstamas akivaizdžiu; 2) galutinė riba – iki kada kėsinimasis dar pripažįstamas akivaizdžiu (Pavilonis, Merkevičius, 1999, p. 59). Pradinei ribai nustatyti yra keli kriterijai, pirma, jog atitinkamiems interesams faktiškai daroma žala, pavyzdžiui, jau yra smūgiuojama asmeniui,

daromi kūno sužalojimai aštriais įrankiais ir pan., ir antra, kai faktiškai žala dar nepadaryta, tačiau iš padėties yra aiški reali žalos grėsmė, tai tokios situacijos, kurių metu asmeniui, nepanaudojus būtiniosios ginties, kiltų neišvengiamas pavojus (Pavilonis, Merkevičius, 1999, p. 60). Nors doktrinoje teigiama, kad būtinoji gintis yra galima tik esant realiam pavojui, tačiau kai kuriose LAT nutartyse matyti, kad teismas pripažįsta būtiniosios ginties galimybę net ir nesant akivaizdžiai grėsmei.

Kaip pavyzdį galima pateikti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartį, kurioje E. Š. buvo užpultas G. M., todėl besigindamas dūrė jam keletą kartų peiliu. Kasacinės instancijos teismas nurodė, jog prieš įvykį G. M. persekiojo E. Š., rodė jam vienpusę agresiją, persekiojimas buvo itin grėsmingas, su grasinimais nužudyti ir pan. E. Š. taip pat kartą buvo užpultas, tačiau jam pavyko pabėgti. Tai rodo itin didelį G. M. pavojingumą. Į įvykio vietą, užpuolikas taip pat atvyko ne vienas, o su draugu, kuris buvo užsidėjęs kaukę ir turėjo guminę lazda, norėjo užpulti E. Š. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. sausio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Įvykio metu G. M. jau buvo akivaizdi grėsmė, todėl jis turėjo pilną teisę į būtinąją gintį, nes žinojo E. Š. tikslus. Tokioje situacijoje nepasinaudojus gynybos priemonių besiginančiajam kiltų akivaizdus pavojus. Nors yra ginamasi nuo pavojingo kėsینimosi, o ne pavojingo asmens, tačiau tokia situacija parodo, kad E. Š. buvo ne tik pavojingas, bet ir turėjo žiaurių kėsinių. Čia jau buvo daroma žala ir grėsmė buvo visiškai aiški, tuo ir pasireiškė kėsینimosi akivaizdumas. Iš bylos aplinkybių matyti, kad asmuo su savimi nešiojosi peilį savigynos tikslams. Įstatymas neriboja priemonių, kuriomis galima gintis nuo pavojingo kėsینimosi, ir nereikalauja, kad jos visiškai atitiktų puolimo metu naudojamas priemones. Vien tai, kad gynybai nuo smūgių gumine lazda ar ranka panaudojamas peilis, savaime nereiškia, kad gynyba aiškiai neatitinka kėsینimosi pobūdžio ir pavojingumo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 19 d. ir 2024 m. balandžio 3 d. nutartys baudžiamojoje byloje). Praktikoje yra suformuota taisyklė, jog asmuo, kuris mano, kad jam kils realus pavojus, gali gintis nelaukdamas, kol jam bus suduotas pirmas smūgis, nes po to jis jau nebus pajėgus apsiginti. Įstatymų leidėjas nėra numatęs tokios taisyklės, jog asmuo pats pirmas turi sulaukti smūgio ir tik tada gintis, kaip ir prieš tai minėtose teismų suformuotose praktikose, asmuo gali pradėti gintis net tada, kai tik pamato, kad į jį kėsینamasi – asmuo išsitraukia ginklą, yra užsimojama ranka suduoti smūgį ir pan.

Atkreiptinas dėmesys, kad būtinąją gintimi nėra laikomi tie atvejai, kai asmuo iš anksto ruošiasi apsaugoti asmenų teises ir interesus nuo galimų kėsینimųsi, įtaiso pavojingus gyvybei įrenginius (pvz., aptvarai su įjungta elektros srove, sprogstamieji įtaisai ir pan.), kadangi šiuo atveju nėra akivaizdžios kėsینimosi grėsmės, todėl šių įrenginių statytojai turi imtis įvairių atsargumo priemonių, o jei tokių priemonių nesiimama ir atsiranda žalingų padarinių, tai už

tokius padarinius gali kilti baudžiamoji atsakomybė (Švedas *et al*, 2019, p. 291). Nors įstatymų leidėjas ir nedraudžia ruošti būtinajai gintčiai iš anksto, tačiau tokie pasiruošimai turi atitikti tam tikras taisykles. Toks, prieš tai paminėtų įtaisų, įrengimas savaime nereiškia, kad asmuo apsigins tik nuo užpuolikų, kadangi neatmetamas variantas, jog tokie prietaisai sužeistų ir niekuo dėtus žmones. Tai reiškia, tam, kad iš anksto pasiruošta būtinoji gintis būtų teisėta, nukentėjusieji turi būti tik pavojingai besikėsinę asmenys, o padariniai turi atitikti veiksmų pavojingumą.

Būtinoji gintis gali būti taikoma tol, kol kėsinimasis yra akivaizdus, realus ir nepasibaigęs. Kėsinimosi akivaizdumo sąlyga leidžia nustatyti, ar asmuo dar gali teisėtai gintis, kadangi teisė į būtinąją gintį dingsta, kai kėsinimasis pasibaigia. Todėl žala, kuri padaryta po kėsinimosi pabaigos turėtų būti kvalifikuojama kaip nusikaltimas, o ne būtinoji gintis.

Vienoje nutartyje, kasacinis teismas pritarė tiek pirmajai, tiek apeliacinei instancijai dėl kėsinimosi baigtumo. A. R. buvo nuteistas už tai, kad po žodinio kiverčio keliolika kartų sudavė kirviu S. K., nuo kurio smūgių jis mirė. A. R. argumentai buvo, kad jis gynėsi nuo S. K., kuris turėjo peilį ir jį užpuolė, todėl veikė būtiniosios ginties pagrindu. Kasacinis teismas pažymi, kad vertinant būtiniosios ginties situaciją turi būti itin kruopščiai nustatoma pavojingo kėsinimosi pradžia ir pabaiga, nes teisingas šių aplinkybių nustatymas lemia tinkamą būtiniosios ginties įvertinimą. Priešingai, besiginančiojo veiksmai padarant žalą kitam asmeniui negali būti laikomi būtinąją gintimi, kai pavojingas kėsinimasis jau žinomai buvo atremtas ar pasibaigęs ir aiškiai nebuvo reikalo gintis. Šioje byloje pagal specialistų išvadas, A. R. sudavė nukentėjusiajam kirviu tuo metu, kai S. K. kėsinimasis buvo pasibaigęs ir teisė į būtinąją gintį buvo išnykusi, kadangi S. K. jau buvo tokioje padėtyje, kur joks kėsinimasis nebebuvo galimas. Kasacinės instancijos teismų kolegija pritarė pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų išvadoms, kad nagrinėjamas įvykis negali būti vertinamas kaip būtinoji gintis, nes kėsinimasis jau buvo akivaizdžiai pasibaigęs, o A. R. veiksmus vertino kaip tiesioginę tyčią, o ne būtiniosios ginties ribų peržengimą ir kvalifikavo kaip tyčinį nužudymą pagal BK 129 straipsnį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Svarbu paminėti, kad pavojingas kėsinimasis negali būti laikomas pasibaigusiu, jeigu jis buvo laikinai sustabdytas besikėsinančiojo (pavyzdžiui, dėl pavojingesnių užpuolimo priemonių paieškos), o taip pat kėsinimosi pabaigos besąlygiškai nereiškia ginklų ar kitų daiktų, panaudotų pavojingo kėsinimosi metu, atitekimas besiginančiajam (Abramavičius *et al*, 2004, p. 184).

Apibendrinant šį poskyrį, galima teigti, kad akivaizdumas yra būtiniosios ginties sąlyga, kuri lemia teisės gintis pradžią ir pabaigą. Asmuo gali pradėti gintis, net ir nesulaukęs, kol jis bus

užpuolamas, kai pavojus yra akivaizdus ir neišvengiamas. Teismų praktikoje tai reiškia, kad fizinis smurtas ar gynybos įrankis dar gali būti panaudotas iki besikėsinančiojo puolimo pradžios, jei yra pakankamas pagrindas, jog pavojingas kėsinimasis tuoj įvyks. Vis dėlto, būtinoji gintis negali būti tęsiama, kai pavojus jau yra pasibaigęs.

2.1.3 Kėsinimosi realumas

Trečioji sąlyga, susijusi su kėsinimusi – realumas. Realiau kėsinimasis laikomas, jei jis yra iš tikrųjų, egzistuoja objektyviai (išorėje pasireiškiantys veiksmai), o ne besiginančiojo vaizduotėje. Tokiais atvejais, kai kėsinimosi nebuvo ir žmogus dėl tokio kėsinimosi klydo, įsivaizduodamas jį buvus, tai tokia situacija laikoma tariamąja būtinąja gintimi (Švedas *et al*, 2019, p. 291).

Būtinąja gintimi pripažįstami tik atvejai, kai užpuolikai padaroma žala, o esant tariamajai ginčiai, žala gali atsirasti dvejopai: 1) nesuvokiant ir pagal įvykio aplinkybes negalint suvokti savo klaidos dėl gresiančio pavojaus (veikimas be kaltės); 2) nesuvokiant savo vertinimo klaidingumo, tačiau pagal situaciją privalėjus ir galėjus suvokti savo klaidą (veikimas neatsargios kaltės forma) (Pavilonis, Merkevičius, 1999, p. 67).

Tariamoji būtinoji gintis gali būti tuo atveju, kai nėra realaus pavojingo kėsinimosi, tačiau susidariusios įvykio aplinkybės pagrįstai leidžia manyti, jog jis prasidėjo arba tiesiogiai gresia, o besiginantysis neturi ir negali numatyti, kad įvykio aplinkybes suvokia klaidingai, todėl tariamos ginties metu padaryta žala kitam asmeniui laikoma padaryta esant būtinajai ginčiai (Abramavičius *et al*, 2004, p. 185).

Kaip pavyzdį galima pateikti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. nutartį, kurioje asmuo P. B. nuteistas dėl to, kad tyčia smurtavo prieš savo tėvą, taip sukeldamas jam fizinį skausmą. Nuteistojo argumentai dėl smurto buvo tokie, kad jis tik įsiterpė į kilusį konfliktą tarp jo tėvų, kadangi žinojo, jog neblaivus tėvas gali pradėti smurtauti prieš jo motiną. Kasacinis teismas pažymi, kad jei pavojingo kėsinimosi realiai nebuvo, tačiau klaidingai įvertinęs aplinkybes, asmuo jį įžvelgia ir pradeda gintis, susidaro tariamosios ginties situacija. Tariamoji būtiniosios ginties situacija neužtraukia baudžiamosios atsakomybės ir traktuojama kaip būtinoji gintis tik pateisinamos klaidos atveju, t. y. kai susidariusios įvykio aplinkybės leido asmeniui pagrįstai manyti esant pavojingą kėsinimąsi ir kai jis neturėjo ir negalėjo suvokti, jog kėsinimosi iš tikrųjų nėra. Jeigu besiginantysis suklydo vertindamas kito asmens elgesį kaip pavojingą kėsinimąsi, nors galėjo ir turėjo išvengti tokios klaidos, jo veiksmai gali būti

kvalifikuojami kaip neatsargi nusikalstama veika. Tačiau tais atvejais, kai pagrindo įžvelgti pavojingą kėsinimąsi apskritai nebuvo ir asmuo iš baimės ar dėl nepagrįsto įtarumo vis dėlto padarė žalos kitam asmeniui, tokia veika kvalifikuotina kaip tyčinis nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Nors pirmosios instancijos teismas ir įvertino šią situaciją kaip būtinąją gintį, tačiau tiek apeliacinės, tiek kasacinės instancijos teismai turi priešingą išvadą, jog vertinamoje situacijoje nebuvo esminės sąlygos teisei į būtinąją gintį atsirasti – pavojingo ir akivaizdaus kėsinimosi. Taip pat iš įrodymų analizės matyti, kad P. B. pats pirmas pradėjo veiksmus prieš tėvą ir bylos duomenys neleidžia daryti išvados, kad P. B. žalą sveikatai padarė tariamosios ginties sąlygomis, t. y. suklydęs dėl to, kad gresia realus pavojus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. balandžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Vertinant susiklosčiusią situaciją, reikia atsižvelgti į tai, kad P. B. turėjo ir galėjo pilnai suvokti, jog nėra pavojingo kėsinimosi (jo tėvas nepuolė smurtauti, neturėjo su savimi pavojingų ginklų ir pan.), taigi tokiu atveju jis neturi teisės į būtinąją gintį. Nors nuteistasis pateisino savo veiksmus, kadangi jis tik manė, kad tėvas smurtaus (kadangi pavartojęs alkoholinių gėrimų jis tampa agresyvus), tačiau byloje nebuvo nustatyta reali, neišvengiama grėsmė, priešingai – P. B. pats pirmas ėmėsi veiksmų prieš savo tėvą. Taip pat nebuvo jokių objektyvių požymių, kurie reikalingi kėsinimosi realumui. Iš tokios situacijos galima padaryti išvadą, jog jei asmuo smurtauja būtent dėl įtarimų ar baimės, bet objektyvių priežasčių grėsmei nėra, tai tokius jo veiksmus galima vertinti tik kaip nepagrįstą smurtą, o ne tariamąją būtinąją gintimi. Tačiau autorės nuomone svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad pagal bylos aplinkybes toks P. B. elgesys kilo dėl prieš tai suformuotos patirties, kai jo tėvas, pavartojęs alkoholinių gėrimų tampa agresyvus, dėl to P. B. veiksmai gali būti suvokiami kaip prevencija, skirta išvengti galimo pavojaus, vedama pasikartojančio elgesio.

Analizuojant tariamąją būtinąją gintį svarbu išskirti atvejus, kada ji tampa būtiniosios ginties provokacija. Tai situacija, kai asmuo tyčia išprovokuoja kito asmens smurtinius veiksmus, siekdamas vėliau juos pateisinti būtiniosios ginties pagrindu. Būtinoji gintis negali būti taikoma, jei asmuo tyčia provokuoja kitą asmenį smurtiniams veiksams, nes tokiu atveju jis pats tampa smurto iniciatoriumi. Jei asmuo neprovokavo smurto ir tik reagavo į netikėtą pavojingą kėsinimąsi, tokia situacija laikoma būtiniosios ginties atveju, kadangi nėra susiformavusi išankstinė tyčia.

Ginties provokacija negali būti vertinama pagal būtiniosios ginties taisyklės, nes ji sudaro vieningą tyčinio nusikaltimo planą (Abramavičius *et al*, 2004, p. 188). Kita vertus, jei asmuo

iš anksto gali žinoti besikėsinančiojo asmens veiksmus, gali pasiruošti apsaugai, pavyzdžiui, kviesti pagalbą, filmuoti ir pan., tačiau tai nebus laikoma nusikaltimo planavimu.

Vienoje LAT nutartyje, kasacinis teismas sutiko su apeliacinio teismo išvada, jog R. Č., žinodamas apie galimą nukentėjusiojo elgesį ir reakciją į teisėtą S. K. ir ją lydinčių asmenų atvykimą, iš anksto numatė priemones, kaip reaguoti į galimą konfliktinę situaciją t. y. ketino filmuoti įvykio aplinkybes, kviesti policijos pareigūnus, negali būti laikomi provokuojančiu elgesiu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. gegužės 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Pagal teismų praktiką būtinosios ginties provokacija yra tokie veiksmai, kai asmuo tyčia provokuoja kito asmens pavojingo kėsinosi veiksmus, vėliau siekdamas tariamos gynybos pretekstu padaryti žalą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Ginties provokacijos esmė ta, kad jeigu užpuolimas sąmoningai išprovokuotas besiginančiojo asmens, turint tikslą prisidengus būtinąją gintimi susidoroti su užpuoliku, tokią gynybą reikia vertinti ne kaip būtinąją gintį, o kaip nuoseklų nusikalstamos veiklos planą, t. y. bendraisiais pagrindais kvalifikuoti kaip tyčinį nusikaltimą (Pavilonis, Merkevičius, 1999, p. 68).

Apibendrinant galima teigti, tam, kad būtinoji gintis būtų taikoma, reikia, jog kėsinimasis atitiktų visas tris sąlygas – pavojingumą, akivaizdumą ir realumą. Pavojingumas pasižymi tuo, kad kėsinamasi į teisės saugomus gėrius, o tai yra vertinama atsižvelgiant į užpuoliko naudojamas priemones, besiginančiojo ir užpuoliko jėgų santykį bei padarinius. Pavojingas kėsinimasis visada pasireiškia aktyviais veiksmais, todėl ir gintis galima tik nuo tokių veiksmų, kurie atliekami veikimu. Akivaizdumas apima pavojingo kėsinosi pradžios ir pabaigos momentus, tai reiškia, kad būtinoji gintis galima tik tada, kai kėsinimasis jau prasidėjo, bet dar nėra pasibaigęs. Reali grėsmė egzistuoja tuomet, kai kėsinimasis objektyviai vyksta, o nėra tik besiginančiojo vaizduotės padarinys. Jei asmuo suklydo vertindamas situaciją kaip pavojingą, tačiau turėjo tam pagrindą taip manyti ir negalėjo suvokti tikros padėties, atsiranda tariamosios būtinosios ginties situacija, kuri pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuotą praktiką yra prilyginama būtinajai ginčiai ir už ją baudžiamoji atsakomybė nekyla.

2.2. Sąlygos, susijusios su gynyba

Būtinosios ginties teisėtumo sąlygos neapsiriboja tik kėsinosi pavojingumu, realumu ir akivaizdumu. Ne mažiau svarbi sąlyga yra būtinosios ginties ribų laikymasis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Gynyba yra

aktyvūs veiksmai, kuriais atremiamas kėsinimasis į įstatymo saugomas vertybes (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Būtinoji gintis bus teisėta tik jeigu atitiks įstatymo keliamas gynybos teisėtumo sąlygas: 1) žala padaroma tik besikėsinančiajam; 2) žala padaroma atremiant pavojingą kėsinimąsi; 3) padaryta žala neperžengia būtiniosios ginties ribų (Švedas *et al*, 2019, p. 292). Reikalavimus gynybai tam tikra prasme lemia pats kėsinimosi pobūdis. Praktikoje paprastai išskiriamos tik dvi esminės sąlygos dėl gynybos, tai žala padaroma tik besikėsinančiajam ir padaryta žala neperžengia būtiniosios ginties ribų, nes būtinoji gintis apskritai galima tik atremiant pavojingą kėsinimąsi, o sąlyga žala padaroma atremiant pavojingą kėsinimąsi paprastai subendrinama su kėsinimosi pavojingumo sąlyga.

Sąlyga, jog ginantis žala padaroma tik besikėsinančiajam, reiškia, kad žala daroma tik tam asmeniui, kuris kėsinasi, o ne tretiesiems asmenims. Jei kėsinasi keli asmenys – žala gali būti padaroma visiems. Gindamasis asmuo gali panaudoti fizinę jėgą ar tam tikrus ginklus prieš užpuoliką, kuris kelia realų pavojų ir nėra svarbu, jog užpuolikas nėra ginkluotas ar pan., kadangi įstatymų leidėjas nenustato, koku intensyvumu galima gintis, yra ribojamas tik žalos dydis. Žalos padarymo užpuolikui tikslas – sustabdyti arba atremti jo pavojingą kėsinimąsi. Teismų praktikoje yra atsižvelgiama į kėsinimosi pavojingumo ir padarytos žalos atitikimą.

Pažymėtina, kad užpultasis gali gintis ne tik tiesioginiais fiziniais veiksmais, bet ir netiesioginiais būdais, pavyzdžiui, užsiundydamas šunį, kurio užpuolikui padaryta žala bus vertinama pagal būtiniosios ginties taisyklės (Švedas *et al*, 2019, p. 292). Tačiau tokia gynybos priemonė yra teisėta tik tada, jei ginamasi nuo pavojingo, akivaizdaus ir realaus kėsinimosi. Svarbu atkreipti dėmesį, kad šuns užsiundymas negali būti laikomas teisėtos būtiniosios ginties veiksmu, jei nėra tiesioginės grėsmės. Pavyzdžiui, jei asmuo savo privačioje teritorijoje turi agresyvų šunį, tačiau nėra įspėjamųjų ženklų, o šuo užpuola į teritoriją patekusį asmenį, toks atvejis nebus laikomas būtiniosios ginties situacija. Tokiu atveju žala bus laikoma ne gynybos veiksmu, o netinkamu gyvūno laikymu ir žmonių neperspėjimu. Praktikoje tokie atvejai, kai šuo dėl netinkamų laikymo sąlygų sužaloja žmogų, laikomi nusikalstamu nerūpestingumu ir yra kvalifikuojami pagal tam tikrus BK straipsnius (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. gegužės 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Tais atvejais, kai teritorijoje yra įspėjamieji ženklai ir asmuo sąmoningai suprasdamas, kad yra agresyvus šuo, vis tiek stengiasi patekti į teritoriją, gali būti laikomi būtinąja gintimi, nes besikėsinantis asmuo turėjo objektyvią galimybę suvokti apie grėšiantį pavojų ir jo išvengti.

Kitas požymis, jog žala padaroma atremiant pavojingą kėsinimąsi reiškia, kad besiginančiojo veiksmai laikomi teisėti tik tada, kai jie bus nukreipti tiesiogiai į pavojingo

kėsinimosi atėmimà, o ne į kitus tikslus, pvz., kerštà ir pan. Užpultasis turi ne tik reaguoti į pavojų, o tą pavojų ir neutralizuoti. Besiginančiojo asmens veiksmai privalo būti nukreipti į pavojaus pašalinimà, o jei pavojus jau nebeegzistuoja ir asmuo toliau naudoja jėgà, tai nebus būtinoji gintis, nes pavojingo kėsinimosi jau nebėra. Kaip ir minėta prieš tai, būtinoji gintis egzistuoja tol, kol yra realus pavojus ir kėsinimasis nėra pasibaigęs. Norint ginties teisėtumo, neužtenka tik to fakto, kad asmuo patyrė fizinį smūgį – būtina įvertinti, ar tai buvo pavojingas, realus ir akivaizdus kėsinimasis. Pavieniai smūgiai ne visada sukelia tokià situacijà, būtina nustatyti ne tik patį kėsinimosi faktà, bet ir jo pavojingumà.

Kasacinėje nutartyje buvo nagrinėjama situacija, kai konflikto metu R. J. norėdamas suduoti smūgį M. K. netyčia pataikė šalia stovinčiam D. G. į krūtinę, kuris viso konflikto metu matė situacijà ir žinojo, jog smūgis buvo skirtas ne jam. Todėl D. G. smūgis nors ir buvo netikėtas, tačiau iš situacijos matyti, kad R. J. taikėsi ne į jį. Kasacinės instancijos teismas pritaria žemesniųjų instancijų teismams, kurie padarė pagrįstà išvadà, kad R. J. veiksmai nelaikytini pavojingu kėsinimusi ir nekėlė D. G. sveikatai akivaizdžios ir realios grėsmės, nuo kurios jam būtų tekę gintis, todėl jo veiksmai neturėtų būti traktuojami kaip būtinoji gintis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Galima teigti, kad žala gali būti padaroma tik atremiant pavojingà kėsinimasi, t. y., kai grėsmė kyla besiginančio asmens sveikatai ar kitiems saugomiems gėriams. Šioje situacijoje D. G. neturėjo pagrindo gintis, nes jam negrėsė realus pavojus. Asmuo prieš gindamasis turi įvertinti ne tik tai, kad jam suduotas smūgis, bet ar tas smūgis yra pavojingas.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje ir baudžiamosios teisės doktrinoje muštynės laikomos specifine situacija būtiniosios ginties kontekste. Teismų praktikoje pripažįstama, kad muštynėse paprastai besiginančiųjų nėra, nes abi pusės dažniausiai naudoja smurtà ne gynybos o puolimo tikslais. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje.). Dėl šios priežasties teisė į būtinàją gintį nekyla, išskyrus atvejį, kai viena iš pusių muštynės nutraukia, o kita puola toliau (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. liepos 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Būtiniosios ginties ribų nustatymas muštynių situacijoje yra probleminis, nes teismams sunku tiksliai identifikuoti, kada viena pusė tampa besiginančiąja, o kita – puolančiąja. Kadangi muštynės dažnai kyla spontaniškai, o smurtiniai veiksmai vyksta chaotiškai, nėra aiškių ribų, kada galima konstatuoti, jog viena pusė nebedalyvauja konflikte. Tai ypač svarbus atvejis, kai vienas iš dalyvių atsitraukia, tačiau kita pusė ir toliau tęsia agresyviuos veiksmus.

Tokiu atveju asmuo, kuris nebėra muštynių dalyvis, gali gintis nuo kito asmens, kuris tampa besikėsinančiuoju, todėl pirmajam nutraukusiam muštynės atsiranda teisė į būtinàją gintį nuo

užpuolimo. Tačiau toks atsitraukimas turi būti aiškus (pvz., atsitraukimas nuo kito asmens, verbalinė išraiška, tam tikrų įrankių paleidimas iš rankų ir pan.).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nagrinėjamoje byloje nustatyta, kad N. S. buvo sužalotas per konfliktą su G. P. ir E. V., jo metu abi pusės siekė išsiaiškinti tarpusavio nesutarimus panaudodamos fizinį smurtą t. y., muštynėmis, o joms prasidėjus nė viena iš konflikto pusių jų galutinai ir besąlygiškai nebuvo nutraukusi. Esant tokioms aplinkybėms, tokių G. P. veiksmų negalima kvalifikuoti kaip būtiniosios ginties, nes pagal byloje nustatytas aplinkybes G. P. veika pasireiškė tuo, kad jis apsikabino per kaklą N. S. ir jį pargriovė ant nugaros. Bylą nagrinėję teismai padarė pagrįstą išvadą, kad G. P. veikė tyčia ir tokia veika kvalifikuota kaip nesunkus sveikatos sutrikdymas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. vasario 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Ši teismų praktika rodo, kad būtiniosios ginties situacija muštynių metu įmanoma tik tada, kai aiškiai identifikuojama viena pasitraukusi pusė, o kita ir toliau atlieka agresyviuosius veiksmus. Tačiau praktikoje tokio atskyrimo įgyvendinimas yra sudėtingas, nes realiose situacijose smurtas dažnai vyksta spontaniškai, o užpultasis ne visada gali akivaizdžiai parodyti savo atsitraukimą. Dėl to kyla klausimas – ar teismų vertinimo kriterijai turėtų būti labiau orientuoti į objektyvų smurto intensyvumą bei realią grėsmę, užuot analizavus tik formalius atsitraukimo požymius? Atsakant į klausimą, galima naudotis teismų suformuluota praktika, kurioje sakoma, kad jeigu abi pusės dalyvauja muštynėse, besiginančiųjų nėra. Tačiau praktikoje pasitaiko atvejų, kai viena pusė smurtauja žymiai aktyviau ir naudoja tam tikrus ginklus, keliančius grėsmę kito asmens sveikatai ar gyvybei, tokiu atveju pastarasis asmuo turėtų įgyti teisę į būtinąją gintį, net jei muštynių pradžioje jis veikė kaip aktyvus muštynių dalyvis.

Trečioji sąlyga nustato, kad besiginant padaryta žala negali peržengti būtiniosios ginties ribų. Tai yra vienas iš pagrindinių būtiniosios ginties teisėtumo požymių. Pabrėžtina, kad tam, jog būtų peržengtos būtiniosios ginties ribos, turi būti visos būtiniosios ginties teisėtumo sąlygos, kitaip tariant, nesant būtiniosios ginties situacijos, nebus ir jos ribų peržengimo. Gynyba bus laikoma teisėta, jeigu ji atitiks kėsinimosi pobūdį ir pavojingumą. Kėsinimosi pavojingumas pirmiausia priklauso nuo jo objekto reikšmingumo, todėl yra skirtingas kėsinimosi pavojingumas, kai iškyla grėsmė asmens gyvybei, sveikatai ir pan., taip pat turi reikšmės ir galimos žalos dydis, o esant vienodiems kėsinimosi objektams – kėsinimosi būdas, stadija, besikėsinančiųjų skaičius, jėgų santykis ir kitos aplinkybės, kai kėsinimosi pobūdis priklauso nuo panaudotų priemonių, kėsinimosi intensyvumo, vietos, laiko ir pan. (Abramavičius *et al*, 2004, p. 186). Besiginantis asmuo turi teisę panaudoti tik tokias priemones, kurios yra proporcingos grėsmei ir būtinos apsaugoti saugomiems teisiniams gėriams. Šis kriterijus yra

neatsiejamasis nuo būtiniosios ginties paskirties, kuri suteikia teisę gintis, bet negali tapti pretekstu sukelti dar didesnę žalą, nei reikalauja situacija. Taip pat būtina įvertinti ir užpuoltojo asmens padėtį, nes jis visuomet yra silpnesnis – skirtingai nei užpuolikas, jis nepasirinko situacijos pats, neplanavo savo veiksmų, o jo atliekami veiksmai yra tik reakcija į iškilusį pavojų. Kyla klausimas, ar galima reikalauti asmens idealiai ir tiksliai įvertinti proporcingumo ribų realiu metu, ypač, jei puolimas yra staigus ir netikėtas arba veiksmas vyksta streso būsenoje? Kita vertus, gynybos veiksmai turi būti pagrįsti kėsinimosi pobūdžiu, nes nėra tikslinga naudoti perteklinę jėgą ginant mažareikšmius interesus.

Svarbi dėl būtiniosios ginties ribų neperžengimo yra išplėstinės septynių teisėjų kolegijos kasacinė nutartis, kurioje kolegija kritikavo žemesniųjų instancijų teismus, dėl būtiniosios ginties taikymo klausimo. Šioje byloje T. S. buvo nuteista už tai, kad gindamasi nuo R. P. pavojingo kėsinimosi į jos sveikatą ir gyvybę, peržengdama būtiniosios ginties ribas tyčia jį nužudė. Nuteistoji T. S. teigia, kad ji veikė būtinąją gintimi. Šiame rašto darbe analizuotos ir pagal suformuota teismų praktiką bei baudžiamosios teisės doktriną, būtiniosios ginties teisėtumo sąlygos yra šios: 1) būtinoji gintis galima tik nuo pavojingo kėsinimosi; 2) kėsinimasis turi būti realus; 3) kėsinimasis turi būti akivaizdus; 4) žala padaroma tik besikėsinančiajam; 5) nėra peržengtos būtiniosios ginties ribos. Be to, tik nustčius pirmąsias keturias būtiniosios ginties teisėtumo sąlygas, reikia nustatyti ar nebuvo peržengtos būtiniosios ginties ribos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. sausio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Vertinant T. S. veiksmus, svarbu nustatyti ar nėra peržengtos būtiniosios ginties ribos. Byloje nustatyta, kad T. S. gamindama virtuvėje maistą, rankoje laikė peilį, kai jos vyras R. P., būdamas neblaivus, eilinį kartą sukėlė konfliktą ir elgdamasis agresyviai pradėjo fiziškai pavojingai smurtauti prieš T. S., kuri gindamasi nuo tokių jo veiksmų rankoje turimu peiliu dūrė jam į pilvą, šlaunį ir klubą, o nuo šių dūrių R. P. mirė. Išplėstinės teisėjų kolegijos vertinimu buvo nustatytos visos keturios būtiniosios ginties teisėtumo sąlygos, o nagrinėjamu atveju sprendžiama, ar nebuvo peržengtos būtiniosios ginties ribos. Pirmosios instancijos teismas padarė išvadą, kad nuteistoji peržengė ribas, nes jos gynyba ir padaryta žala aiškiai viršijo kėsinimosi pobūdį ir pavojingumą. Šios instancijos teismas, vertindamas kėsinimosi pobūdį taip pat konstatavo, jog buvo kėsinamasi tik į T. S. sveikatą, o ginantis pažeista tokia vertybė kaip R. S. gyvybė. Vertindamas kėsinimosi pavojingumą teismas pažymėjo, kad nuteistąją puolęs R. S. nenaudojo jokių priemonių, o T. S. gynybai panaudojo peilį. Atkreipiamas dėmesys, jog įstatymų leidėjas neriboja priemonių, kuriomis galima gintis nuo pavojingo kėsinimosi ir nereikalauja, kad jos visiškai atitiktų puolimo metu naudojamas priemonės. Apeliacinės instancijos teismas, pritardamas pirmosios instancijos teismo

išvadoms, kartu pažymėjo aplinkybes, jog R. P. buvo vienas, stipriai neblaivus, nenaudojo kokių nors žalojančių priemonių, jo smurtiniai veiksmai nebuvo tokie intensyvūs, kad keltų pavojų T. S. gyvybei. Išplėstinės septynių teisėjų kolegijos vertinimu, priešingai nei konstatuota, iš bylos aplinkybių išplaukia išvada, kad nuteistosios gynyba atitiko nukentėjusiojo kėsinimosi pobūdį ir pavojingumą. Kasacinis teismas nusprendė, kad nuteistosios veikimas, t. y. peilio panaudojimas ginantis nuo pavojingo, realaus ir akivaizdaus neblaivaus vyro intensyvaus fizinio smurtavimo (kėsinimosi į jos sveikatą), rodo, kad gynyba atitiko kėsinimosi pobūdį ir pavojingumą. Darant tokią išvadą, kartu svarbu paminėti, kad baudžiamasis įstatymas nereikalauja, jog gynybos priemonės ir intensyvumas visiškai atitiktų kėsinimosi pobūdį ir pavojingumą. Ribojamas tik žmogaus sveikatai padaromos žalos dydis, kuris turi rodyti aiškų neatitikimą tarp tos žalos, kuri padaryta ar galėjo būti padaryta užpultajam, ir tos žalos kuri realiai padaryta pasikėsinusiam asmeniui. Nagrinėjamos bylos kontekste atkreipiamas dėmesys ir į LAT padarytą išvadą, kad tą aplinkybę, jog kėsinimasis (ar jo grėsmė) yra toks, nuo kurio galima būtinoji gintis, gali patvirtinti ir anksčiau, t. y. iki tokio kėsinimosi, padaryti besikėsinančiojo ar kitų su juo susijusių asmenų nusikalstami veiksmai. Taigi, ir šiuo atveju vien tai, kad gynybai nuo smūgių ranka buvo panaudotas peilis, dar nereiškia, kad buvo peržengtos būtiniosios ginties ribos. Nuteistosios T. S. gynyba šiuo atveju atitiko kėsinimosi pobūdį bei pavojingumą ir ji, susidariusioje situacijoje, būtiniosios ginties ribų neperžengė (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. birželio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Ši išplėstinės kolegijos kasacinė nutartis patvirtina, kad būtinoji gintis gali būti teisėta, net jei asmuo padarė didesnę žalą nei buvo ketinama. Taip pat nutartis suformuoja reikšmingą teismų praktiką, pagal kurią, besiginantis asmuo neprivalo tiksliai atkartoti užpuoliko naudojamo smurto pobūdžio, o gynybos priemonių pasirinkimas priklauso nuo realios grėsmės. Būtiniosios ginties ribų neperžengimas priklauso ne tik nuo objektyvaus puolimo, bet ir nuo pačios situacijos – prieš tai buvusio smurto, užpuoliko elgesio, grėsmės ir pan. Tokie atvejai pagrindžia, kad būtiniosios ginties ribų vertinimas turi būti atliekamas individualiai, atsižvelgiant į situaciją, o ne vien tik į teisės normas. Nors būtinoji gintis suteikia teisę atremti pavojingą kėsinimąsi, padaryta žala negali peržengti būtiniosios ginties ribų, tačiau praktikoje kiekvienas atvejis yra individualus, atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, besikėsinančiojo veiksmus ir t.t.

Apibendrinant galima teigti, kad būtinajai ginčiai nepakanka tik kėsinimosi požymių egzistavimo, gynybos veiksmai turi atitikti įstatymo nustatytas sąlygas, kurios lemia būtiniosios ginties teisėtumą. Būtiniosios ginties teisėtumo pagrindas yra ne tik pats gynybos faktas, bet ir jos santykis su kėsinimosi pavojingumu, realumu ir akivaizdumu. Gynyba turi būti nukreipta

tik prieš besikėsinantį asmenį, o padaryta žala negali būti neproporcinga užpuolimui. Šios sąlygos yra būtinos tam, kad būtinoji gintis nevirsytų savo tikros paskirties – apsaugoti asmens teisinius gėrius, o ne tapti smurto pateisinimu. Būtinoji gintis nėra absoliuti, jai yra nustatytos griežtos ribos, kurių peržengimas gali užtraukti baudžiamąją atsakomybę. Teismų praktikoje vertinama, ar besiginančiojo veiksmai buvo būtini ir proporcingi kėsinimosi pavojingumui. Tačiau tam tikrais atvejais nustatoma, kad būtiniosios ginties ribos peržengtos, kai gynybos veiksmai sukelia akivaizdžiai neproporcinga žalą užpuolikui, o ne kai panaudoja neatitinkamas priemones.

2.3 Būtiniosios ginties atvejų pagal rūšines sudėtis analizė

Analizuojant būtiniosios ginties įgyvendinimą įvairių nusikaltimų kontekste, svarbu atskirti, kada galima taikyti būtinąją gintį. Būtinoji gintis yra taikoma tada, kai reikia staiga, aktyviai apsiginti nuo kylančio pavojaus teisiniams gėriams. Dėl to, vien tik grasinimas žodžiais, pavyzdžiui, grasinimo nužudyti atveju (BK 145 str.), nėra sukuriamas pavojus, kurį būtų galima atremti gynyba, nes nėra pavojingumo. Tačiau, jei užpuolikas išsitrauktų peilį (ar bet kokį įrankį, su kuriuo galima žaloti žmogų), tuomet situacija iš esmės pasikeistų, nes nuo grasinimo žodžiais viskas pereitų į pavojingą, realų ir akivaizdų kėsinimąsi nužudyti (BK 129 str.) ir tam, kad būtų išvengta tokių padarinių, būtinoji gintis būtų kaip vienas iš pateisinamų gynybos būdų.

Svarbu paminėti, kad būtinoji gintis yra negalima prieš veiką, kuri padaroma neveikimu, pavyzdžiui, vengimą išlaikyti vaiką (BK 164 str.), nes šiais atvejais nėra užpuolimo, kurį reikėtų atremti (Švedas *et al*, 2019, p. 290).

Atkreipiamas dėmesys, kad net ir baudžiamojo kodekso XVII skyriuje numatytiems nusikaltimams žmogaus gyvybei, ne visais atvejais gali būti taikoma būtinoji gintis. Praktiškai tik vienam iš jų. Taip yra todėl, kad būtinoji gintis gali būti taikoma tik esant tiesiogiai gresiančiam kėsinimuisi. Nužudymo (BK 129 str.) atveju, toks kėsinimasis paprastai yra aktyvus ir sukelia aiškią grėsmę, todėl gynyba, net ir pasireiškianti didele žala užpuolikui, gali būti pateisinama kaip būtinoji gintis. Kitos skyriuje numatytos veikos, net kai objektas yra žmogaus gyvybė, neatitinka būtiniosios ginties taikymo sąlygų. Pavyzdžiui, nužudymas labai susijaudinus (BK 130 str.) dažniau bus padaromas besiginančio asmens, o ne užpuoliko. Naujagimio nužudymas (BK 131 str.) iš esmės nėra susijęs su kėsinimusi, nes naujagimio motina veikia savarankiškai, dažnai būdama psichinio nestabilumo būsenoje, todėl būtiniosios ginties poreikis nekyla. Nebent tais atvejais, kai pašalinis asmuo mato motinos kėsinimąsi

nužudyti naujagimį, tuomet tokiu atveju jis įgyja teisę į būtinąją gintį, taip apsaugant kito asmens gyvybę. Panašiai ir su sukurstymu nusižudyti (BK 133 str.), kadangi šis nusikaltimas nevykdomas per aktyvų puolimą, labiau veikiama per psichinę prievartą, todėl nekyla ir būtiniosios ginties situacija. Todėl būtinoji gintis aktuali tik tuomet, kai yra ginamasi nuo nužudymo (BK 129 str.) arba kai kitoks aktyvus puolimas atitinka šio straipsnio požymius. Visais kitais atvejais, net jei veika susijusi su gyvybės netekimu, pagrindas būtinajai ginčiai neegzistuoja.

Nagrinėjant turtinio pobūdžio nusikaltimus (BK XXVIII skyriaus veikas), būtiniosios ginties taikymas taip pat labai ribotas. Nors Konstitucija ir BK 28 straipsnis pripažįstą teisę ginti nuosavybę, dauguma turtinių nusikaltimų (pvz., vagystė, turto pasisavinimas) vyksta be smurto ir nesukelia tiesioginio pavojaus gyvybei ar sveikatai. Tokiais atvejais panaudojamas smurtas būtų kvalifikuojamas kaip nusikaltimas iš tam tikrų paskatų, o ne savigyna. Išimtis šiuo atveju yra plėšimas (BK 180 str.), kurio metu užpuolikas pasitelkia smurtą, tam, kad būtų užvaldytas svetimas turtas. Būtent ši situacija atitiktų būtiniosios ginties sąlygas, kadangi besiginančiajam asmeniui jau kiltų pavojingas, akivaizdus ir realus kėsanimasis, kurio metu objektas yra ne tik nuosavybė, bet ir jo paties sveikata ar gyvybė.

Vertinant galimybę naudoti būtinąją gintį baudžiamojo kodekso XX skyriuje numatytiems nusikaltimams žmogaus laisvei, svarbu įvertinti, ar tokie nusikaltimai atitinka pagrindines būtiniosios ginties sąlygas, t. y., ar jie pasireiškia pavojingu, realiu ir akivaizdžiu kėsanimusi. Konstitucijoje yra įtvirtinta teisė į asmens laisvės neliečiamumą, taip pat BK 28 straipsnis suteikia galimybę naudoti būtinąją gintį prieš asmens laisvės suvaržymą, tačiau viskas priklauso nuo gresiančio pavojaus. Pavyzdžiui, neteisėtas laisvės atėmimas (BK 146 str.), kai asmuo užrakinamas, suvaržomas, ar kitaip jam neleidžiama laisvai judėti, gali būti laikomas pavojingu kėsanimusi, jei tai vyksta aktyviai ir panaudojant jėgą. Tokiu atveju, asmuo turėtų teisę pasipriešinti ir išsilaisvinti naudodamas būtinąją gintį. Prekybos žmonėmis (BK 147 str.) ar išnaudojimu priverstiniam darbui (BK 147¹ str.) atvejais, kėsanimasis į žmogaus laisvę yra susijęs su smurtu, grasinimais ar apgaule, dėl kurių nukentėjusysis yra priverčiamas daryti veiksmus prieš savo valią. Tokiais atvejais būtinoji gintis taip pat gali būti pagrįsta, jei besikėsinančio asmens veiksmai vyksta realiu momentu ir nukentėjusiajam gresia žala ar didelis laisvių suvaržymas. Kiek sudėtingesnė situacija yra dėl žmogaus veiksmų laisvės varžymo (BK 148 str.) ir neteisėto žmogaus persekiojimo (BK 148¹ str.), nes šios veikos pasireiškia per psichinę prievartą ar psichologinį spaudimą, bauginimą, bet ne fizinį smurtą. Tokiais atvejais būtiniosios ginties taikymas būtų ribotas, nes nėra aiškaus, pavojingo

kėsinimosi, kurį būtų galima atremti. Vis dėlto, jei persekiojimas virstu fiziniu išpuoliu, tokiu atveju savigyna būtų teisėta.

Baudžiamojo kodekso 28 straipsnyje nėra baigtinio saugomų teisių sąrašo, todėl galima manyti, kad būtinoji gintis būtų galima taikyti ir plačiau. Pavyzdžiui, autorystės teisė (BK XXIX skyrius) taip pat saugojama, tačiau jos pažeidimas paprastai nesukelia pavojingumo, kurį būtų galima atremti būtinąją gintimi. Autorystės pasisavinimas dažniausiai įvyksta slapta, o toks veikos sukeltas pavojus pažeidžia tik asmens garbę ir orumą bei pažeidžia intelektinę nuosavybę. Taigi, tokiais atvejais teisė į būtinąją gintį nekyla, nes nėra realaus, pavojingo ir akivaizdus kėsinimosi, o gynybai nuo tokių veikų turėtų būti panaudojami kiti teisėti būdai.

Apibendrinant galima teigti, kad būtinoji gintis taikoma tik išskirtiniais atvejais, kai kėsinimasis į saugomus teisinius gėrius yra pavojingas, akivaizdus ir realus. Nors baudžiamojo kodekso 28 straipsnyje nėra įtvirtintas baigtinis saugomų teisių sąrašas, praktikoje būtinoji gintis gali būti taikoma tik tais atvejais, kai asmeniui nebelieka kitos išeities apsisaugoti nuo pavojingo puolimo. Todėl būtinoji gintis yra aktualiausia veikiant prieš smurtinius pavojus, o kitų teisių, nors ir saugojamų įstatymo, gynyba paprastai nesukuria teisės į būtinąją gintį. Kaip jau aptariama prieš tai esančiuose skyriuose, būtinoji gintis yra galima tik prieš tokius veiksmus, kurie pasireiškia pavojingu, akivaizdžiu ir realiu kėsinimusi. Tai reiškia, kad gintis galima tik nuo tokių veiksmų, kurie pasireiškia realiu pavojumi.

3. BŪTINOSIOS GINTIES RIBŲ PERŽENGIMAS

Baudžiamojo kodekso 28 straipsnio 3 dalyje numatyta, jog būtiniosios ginties ribų peržengimas yra tuo atveju, kai tiesiogine tyčia nužudoma ar sunkiai sutrikdoma sveikata, jeigu gynyba aiškiai neatitiko kėsinimosi pobūdžio ir pavojingumo. Ši dalis būtent atskleidžia įstatymo leidėjo siekį išlaikyti pusiausvyrą tarp teisės gintis ir ribų peržengimo. Tam, kad būtų konstatuotas būtiniosios ginties ribų peržengimas, būtina nustatyti kartu visas sąlygas: 1) nužudymas arba sunkus sveikatos sutrikdymas, 2) tai padaroma tiesiogine tyčia (t. y. ginantysis suvokia, kad gynybai nėra būtini tokie padariniai, bet jų nori ir siekia); 3) gynyba aiškiai neatitinka kėsinimosi pavojingumo ir pobūdžio (Švedas *et al*, 2019, p. 293). Darbo autorės vertinimu, būtiniosios ginties ribų peržengimas turėtų būti vertinamas ne kaip taisyklė, o kaip išimtis, kitaip tariant, pirmiausia reikėtų atsižvelgti į tai, ar asmuo teisėtai gynėsi nuo pavojaus, o tik išimtiniais atvejais konstatuoti, jog jis peržengė ribas. Teisė gintis turi būti siejama tik su apsauga nuo pavojingo kėsinimosi, o ne pertekliniu smurtu.

Būtiniosios ginties ribų peržengimo klausimas yra reikšmingas ne tik dėl teisingumo, bet ir dėl paties humaniškumo. Esant ribų peržengimui vis tiek yra leidžiama pripažinti, jog asmuo veikė būtiniosios ginties situacijoje, tik pasirinko padaryti didesnę žalą ar panaudoti neproporcingas priemones. Tokiais atvejais neturėtų būti paneigiama asmens teisė į gynybą, tačiau kartu užtikrinama ir atsakomybė už perteklinius veiksmus. Pripažinus, kad buvo būtiniosios ginties ribų peržengimas, asmuo nėra atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės (priešingai, nei kai yra teisėta būtinoji gintis), o pagal BK 28 straipsnio 4 dalį jam gali būti parenkama švelnesnė bausmė.

3.1 Būtiniosios ginties ribų peržengimo požymiai

Būtiniosios ginties ribų peržengimui yra būtina nustatyti, jau prieš tai skyriuje minėtų požymių visumą. Šie požymiai paprastai yra skirstomi į objektyvius ir subjektyvius. Objektyvieji požymiai siejami su pačios gynybos veiksmais ir jų padariniais – tai 1) asmens padaryta veika besiginant turi sukelti itin didelę žalą, t. y. pasireikšti nužudymu ar sunkiu sveikatos sutrikdymu, ir 2) ši gynyba turi aiškiai neatitikti kėsinimosi pobūdžio ir pavojingumo. Nužudymas yra neteisėtas gyvybės atėmimas kitam žmogui, kai kaltininkas suvokia, kad jo veiksmai gali sukelti kito žmogaus mirtį ir tokius veiksmus tęsia. Medicinine prasme mirtis suprantama kaip kvėpavimo, kraujotakos sustojimas bei smegenų funkcijų negrįžtamas nutrūkimas (Abramavičius *et al*, 2009, p. 111-113). Sunkus sveikatos sutrikdymas apima įvairius kūno vientisumo ar funkcijų pažeidimus: regos, klausos, kalbos, vaisingumo praradimą, sunkią ar nepagydomą ligą, ilgalaikę ir pavojingą gyvybei būklę, sunkų psichikos sutrikimą ar nepataisomą kūno subjaurojimą, dalies profesinio darbingumo netekimą (Baudžiamasis kodeksas, 2000; Abramavičius *et al*, 2009, p. 132-133). Tačiau vien objektyvių padarinių, tokių kaip nužudymas ar sunkus sveikatos sutrikdymas, buvimas dar savaime nereiškia, kad būtiniosios ginties ribos buvo peržengtos.

Antrasis objektyvusis požymis yra gynybos neatitikimas kėsinimosi pobūdžiui ir pavojingumui. Šis kriterijus reiškia, jog asmens gynyba aiškiai buvo perteklinė ir nesuderinama su užpuoliko keliamu pavojumi. Vertinant kėsinimosi pavojingumą yra svarbu nustatyti, į ką tiksliai buvo kėsinamasi – gyvybę, sveikatą, lytinę laisvę, nuosavybę ar kitoms teisėms. Kai kėsinamasi į asmens gyvybę ar sveikatą, logiška, kad asmuo besiginant gali naudotis griežtesnėmis priemonėmis, nei kai yra kėsinamasi, pavyzdžiui, į mažą vertę turinčius daiktus, tokiu atveju ir žala užpuolikui neturėtų būti didelė. Kėsinimosi pobūdis yra nustatomas pagal

užpuolimo būdą, priemones, intensyvumą ir pan. Atkreipiamas dėmesys, kad kėsಿನimosi pobūdis tiek praktikoje, tiek doktrinoje yra tapatinamas su kėsಿನimosi pavojingumu, t. y. pobūdis palenda po pavojingumo sąvoka.

Teismų praktikoje išvada apie būtiniosios ginties ribų peržengimą paprastai daroma nustatius, kad tiesiogine tyčia besikėsಿನančiajam padaryta aiškiai didesnė žala, negu vertos ginamos teisės ar interesai, į kuriuos buvo kėsಿನamasi, kai panaudotos gynybos priemonės konkrečioje situacijoje nebuvo būtinos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Šiuo pagrindu galima daryti išvadą, kad objektyvieji požymiai leidžia įvertinti ne tik padaryta žalą, bet ir jos atitikimą teisėtai būtinajai ginčiai. Tačiau galutinė išvada dėl būtiniosios ginties ribų peržengimo yra įmanoma tik kartu įvertinus ir subjektyvųjį požymį – asmens vidinę būseną ir suvokimą būtiniosios ginties metu, todėl būtina kartu analizuoti visus požymius.

Trečiasis požymis yra subjektyvusis, tai – asmuo veikė viena iš kaltės formų - tiesiogine tyčia. Pagal BK 28 straipsnio 3 dalį, tam, kad būtų pripažintas būtiniosios ginties ribų peržengimas, būtina, jog asmuo veiktų tiesiogine tyčia. Tai reiškia, kad asmuo turi ne tik suvokti, jog jo veiksmai viršija būtiniosios ginties ribas, bet ir leisti kilti objektyviems padariniams. Veika pripažintina padaryta tyčia, kuomet asmuo suvokia savo veikos pavojingumą, numato šios veikos pavojingus padarinius ir tų padarinių siekia arba sąmoningai leidžia jiems atsirasti. Tiesioginė tyčia yra esminis skirtumas tarp būtiniosios ginties ir nusikaltimo padarymo. Jei asmuo nesuvokė, kad viršija ginties ribas, ar veikė apimtas išgąščio, negali būti laikoma, kad jis veikė tyčia. Priešingai, kai asmuo smurtauja žinodamas, kad grėsmė jau praėjo, arba kai gynyba akivaizdžiai tampa besikėsಿನančiojo puolimu, tokie veiksmai vertinami kaip tiesioginė tyčia. Tokiais atvejais yra reikšminga atskirti, ar tai buvo tik asmens impulsyvi reakcija, ar buvo sąmoningai atliekami pavojingi veiksmai.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje yra pabrėžiama, kad net ir pavojingam užpuolikui padaryta didelė žala automatiškai nereiškia ribų peržengimo, kartu turi būti vertinamas suvokimas. Pavyzdžiui, vienoje byloje teismas konstatavo, kad M. B., kuris gynė savo namus nuo agresyvaus įsūnio, veikė tiesiogine tyčia ir padarė perteklinę žalą – penkis kartus dūrė peiliu į gyvybei pavojingas vietas krūtinės ląstą, pilvą ir t. t.) suvokdamas savo veiksmus, o būtent dėl to jo įsūnis ir mirė. Teismas tokius M. B. veiksmus vertino kaip būtiniosios ginties ribų peržengimu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Nepaisant to, kitoje, jau prieš tai minėtoje byloje, kurioje asmuo E. Š. peiliu gynėsi nuo ilgą laiką jį persekusiojo ir fiziškai užpuolusio G. M., teismas nustatė, kad jis veikė iš išgąščio, nesuvokdamas savo veiksmų ir nežinojo bei tikslų pasekmių (Lietuvos

Aukščiausiojo Teismo 2025 m. sausio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Būtent šie LAT nutarčių pavyzdžiai aiškiai parodo, kad subjektyviojo požymio – tiesioginės tyčios – buvimas lemia, ar būtiniosios ginties ribų peržengimas egzistuoja.

Remiantis išanalizuotais objektyviais ir subjektyviuoju būtiniosios ginties ribų peržengimo požymiais, galima daryti išvadą, jog tam, kad būtų peržengtos ribos, būtina konstatuoti visų trijų požymių visumą: tiek neproporcingą žalą, tiek tiesioginę tyčią. Vien objektyvios didelės žalos padarymas besikėsinančiajam, kaip rodo teismų praktika, savaime nereiškia ribų peržengimo. Būtina atsižvelgti į tai, ar asmuo suvokė savo paties veiksmų pavojingumą ir ar jis sąmoningai siekė padarinių. Būtent toks požiūris leidžia išvengti automatinio situacijų vertinimo. Tai parodo, kad būtiniosios ginties ribų peržengimas nėra tik mechanškai taikoma taisyklė, kadangi yra leidžiama įvertinti ne tik objektyvų pavojų, bet ir asmens būseną, suvokimą. Tokia nuostata išlaiko pusiausvyrą tarp teisėtos savigynos ir perteklinės jėgos naudojimo bei kartu leidžia atriboti, kada turi būti taikoma baudžiamoji atsakomybė.

3.2 Atvejai, nelaikomi būtiniosios ginties ribų peržengimu

Baudžiamojo kodekso 28 straipsnio 3 dalyje yra įtvirtintos dvi išimtys, kur bent vienai iš jų esant, nėra pripažįstamas būtiniosios ginties ribų peržengimas: 1) kai asmens veika padaryta dėl didelio sumišimo ar išgąščio ir 2) ginantis nuo įsibrovimo į būstą. Būtiniosios ginties ribų peržengimas negali būti konstatuojamas net ir aiškiai neproporcingos gynybos atveju, t. y., kai žala besikėsinančiajam padaryta. Autorės nuomone, šios išimtys turi svarbią funkciją, nes joms esant išvengiama perteklinio asmenų baudimo, kurie, būdami realiame pavojuje, nesugebėjo tiksliai įvertinti pavojingumo ir pasirinko gintis su griežtesnėmis priemonėmis. Tokios situacijos neretai iškyla spontaniškai, asmeniui patiriant šoką ar stresinę būseną. Taip pat tada, kai ginamasi savo būsto viduje, kurį įstatymas taip pat saugo. Šiame kontekste pažymėtina, kad tiek sumišimas, tiek ginimasis nuo įsibrovimo į būstą yra aplinkybės, kurios pašalina baudžiamąją atsakomybę net kai padaryti veiksmai formaliai atitinka nusikalstamos veikos sudėtį.

Praktikoje pasitaiko atvejų dėl šių dviejų išimčių keitimo pasiūlymų. Autorių monografijoje buvo aptariami anketos rezultatai. Teisėjai ir mokslininkai siūlė panaikinti BK 28 str. 3 d. numatytą taisyklę, pagal kurią „būtiniosios ginties ribų peržengimu nelaikoma dėl didelio sumišimo ar išgąščio, kurį sukėlė pavojingas kėsینimasis, arba ginantis nuo įsibrovimo į būstą padaryta veika. Tokią nuomonę išsakė ir teisėjas prof. O. Fedosiuk. Be to, teisėjai taip pat

pasiūlė baudžiamajame įstatyme apibrėžti tariamąją būtinąją gintį ir būtinąsios ginties provokaciją (Švedas *et al*, 2017, p. 157). Darbo autorės nuomone, visiškai atsisakyti šių BK numatytų išimčių nereikėtų, kadangi jos atlieka svarbią funkciją užtikrinant teisingumą. Akivaizdu, kad kiekviena gynybos situacija yra unikali, o pavojingas kėsینimasis prieš asmenį gali jam sukelti tam tikras stiprias ir nepaaiškinamas emocijas. Tokiu atveju, šios išimtys leidžia asmeniui reaguoti situacijose, net ir peržengiant tam tikras ribas. Taip pat, asmens namai yra jo saugi ir privati erdvė, todėl gynybos teisės taip pat turėtų būti platesnės. Ypač tais atvejais, kai užpuolikas braunasi naktį, būsto savininkui tik pabudus, jo veiksmai gali būti neprognozuojami, kadangi jis to nesitiki ir taip, dėl sukilusių emocijų, pasirenka padaryti didesnę žalą. Visgi, suprantamas ir teisėjų požiūris, kadangi dažnais atvejais asmenys šiomis išimtimis piktnaudžiauja. Todėl manytina, kad ne šių išimčių šalinimas, o jų taikymo ribų sukonkretinimas būtų labiau proporcinga.

3.2.1 Didelis sumišimas ar išgąstis

Baudžiamojoje teisėje didelis sumišimas ar išgąstis – emocinė besiginančiojo būseną, kurią sukelia užpuoliko pavojingas kėsینimasis. Tokia asmens būseną turi būti vertinama ir pagal subjektyvų besiginančiojo situacijos suvokimą (išgyvenimo stiprumą ir specifiką, kurie priklauso nuo pavojaus pobūdžio), ir pagal faktines bylos aplinkybes (Švedas *et al*, 2019, p. 294).

Psichiatrijos moksle yra skiriamos dvi afekto rūšys – pataloginis ir fiziologinis. Pataloginis afektas jau yra nepakaltinamumo pagrindas, nes tai reiškia, kad dėl didelio susijaudinimo žmogus nesuvokia savo daromų veiksmų prasmės arba negali kontroliuoti savo elgesio, todėl yra nepakaltinamas ir už savo veiksmus, padarytus pataloginio afekto būsenoje, neatsako (Aliukonienė *et al*, 2016, p. 54). Kita afekto rūšis – fiziologinis afektas, kuris nepašalina nepakaltinamumo ir dažniausiai yra apibrėžiamas kaip labai stipri žmogaus emocinė reakcija į kokį nors dirgiklį, dažniausiai neigiamą (įskaudinimas, įžeidimas, žeminimas ir kt.), kuriai būdingas pergyvenimų stiprumas, poveikis išraiškai, ūmi išorinė išraiška (Aliukonienė *et al*, 2016, p. 54). Nors didelis sumišimas ar išgąstis ir fiziologinis afektas gali pasireikšti panašiomis emocinėmis reakcijomis, tokiomis kaip stiprus susijaudinimas, kontrolės praradimas ir pan., teisinėje doktrinoje jie nėra tapatinami. Lietuvos Aukščiausiasis teismas yra pažymėjęs, kad „besiginančiojo didelis išgąstis ar sumišimas neturėtų būti tapatinami su

afektinio sutrikimo psichikos būkle“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. sausio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Skirtingai nei afektas, kuris gali būti patologinis (šalinantis baudžiamąją atsakomybę dėl nepakaltinamumo) arba fiziologinis (tik lengvinantis baudžiamąją atsakomybę), didelis sumišimas ar išgąstis yra baudžiamajame įstatyme aiškiai įtvirtinta išimtis. Ji leidžia pripažinti, kad asmens veika, nors ir sukėlė padarinius, nėra neteisėta, nes nebuvo peržengtos būtiniosios ginties ribos. Be to, jei afektas gali kilti reaguojant į įžeidimą ar provokaciją, tai didelis sumišimas ar išgąstis pagal BK 28 str. 3 dalį yra galimas tik esant pavojingam kėsinimuisi. Tai rodo esminį reikšmės ir taikymo skirtumus.

Vertinant, kad besiginantis asmuo veikė didelio sumišimo ar išgąščio būsenoje, teismas gali paskirti psichologinę ar psichologinę-psichiatrinę ekspertizę. Vis dėlto, ekspertizė nėra taikoma automatiškai, o ji skiriama tik esant pagrįstam įtarimui, kad veikos metu asmuo veikė fiziologinio afekto būsenoje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. spalio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Tai reiškia, kad išgąščio ar didelio sumišimo buvimas nebūtinai turi būti tiriamas specialistų, jeigu bylos duomenys leidžia spręsti, kad tokios aplinkybės buvo ir be ekspertų vertinimo.

Autorės nuomone, besiginančiojo būseną, susijusią su dideliu sumišimu ar išgąščiu, nors ir yra praktikoje reikšminga išimtis, pašalinanti būtiniosios ginties neteisėtumą, praktikoje kelia tam tikrų rizikų, susijusių su šios normos piktnaudžiavimu. Asmens subjektyvi emocinė būseną dažnai gali būti sunkiai įrodoma objektyviai, todėl asmenys gali ja remtis siekdami išvengti baudžiamosios atsakomybės net ir tais atvejais, kai jų veiksmai buvo pertekliniai ar net tyčiniai. Nors įstatymų leidėjas ir numatė šią išimtį kaip apsaugą asmenims, kurie veikė apimti išgąščio dėl pavojingo kėsinimosi, kadangi tai yra normali žmogaus reakcija į jam kilusį pavojų ir norą išgyventi, jos taikymas be griežtų ribų gali virsti kaip pateisinamąja priemone smurtiniams veiksams. Todėl itin svarbu, kad tiek teismai, tiek baudžiamosios teisės doktrina tokią aplinkybę taikytų itin atsargiai ir reikalautų patikimų įrodymų – tiek subjektyvių, tiek objektyvių, kurie leistų konstatuoti, kad gynyba buvo dėl išgąščio ar sumišimo, o ne kaip vėliau sukonstruota gynimosi versija.

Vienoje byloje, S. S. buvo nuteistas už tai, kad kilus konfliktui ir patyrus smurtą iš D. S. (smūgius į įvairias kūno vietas), jis peržengė būtiniosios ginties ribas, nes tyčia vieną kartą dūrė D. S. į krūtinę peiliu. Dėl sužalojimų D. S. mirė. Nuteistasis S. S. rėmėsi argumentu, kad veikė būtiniosios ginties situacijoje, buvo išsigandęs. Tačiau byloje pagrįstai nenustatytas didelis sumišimas ar išgąstis, kurį sukėlė pavojingas kėsinimasis ar ginimasis nuo įsibrovimo į būstą. Nuteistojo ir nukentėjusiojo D. S. konfliktas iki nužudymo įvykio vietoje truko ilgesnį laiką, įvykio vietoje būnant ir konflikte nedalyvavusiam A. S. Taigi nėra pagrindo konstatuoti, kad

nuteistasis sudavė smūgį peiliu dėl netikėto, staigaus užpuolimo kilusio iš sumišimo ir išgąščio (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. sausio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Iš to seka, kad didelio sumišimo ar išgąščio, kaip būtiniosios ginties ribų peržengimo išimties, taikymas yra galimas tik tuomet, kai nustatoma, kad užpuolimas buvo staigus, netikėtas ir sukėlė intensyvių emocinį atsaką – sumišimą ar išgąstį. Jeigu konfliktas trunka ilgesnį laiką, nėra spontaniškumo ar netikėtumo, tuomet gynyba (kaip šioje situacijoje) turėtų būti perteklinė, net jei prieš tai ir buvo patirtas fizinis smurtas. Tokiais atvejais teismai nepripažįsta didelio sumišimo ar išgąščio kaip aplinkybės, šalinančios neteisėtumą, o kvalifikuoja veiksmus pagal tam tikrą BK straipsnį.

Apibendrinant šį poskyrį, galima teigti, kad didelio sumišimo ar išgąščio kaip būtiniosios ginties ribų peržengimo išimties taikymas galimas tik esant išskirtinėms aplinkybėms, kai užpuolimas buvo netikėtas, staigus ir sukėlė intensyvių emocinį atsaką. Tokią situaciją yra sunku vienareikšmiškai apibrėžti, kas visada bus laikoma dideliu sumišimu ar išgąščiu, nes sprendimas dėl tokios būsenos priimamas konkrečioje byloje, remiantis įrodymais, aplinkybėmis ir pan. Teismai šią būseną turi vertinti individualiai, atsižvelgiant tiek į faktines aplinkybes, tiek į subjektyvių besiginančiojo situacijos suvokimą. O kai yra abejojama dėl tokios būsenos – turi būti skiriama psichologinę arba psichologinę-psichiatrinę ekspertizę.

3.2.2 Ginimasis nuo įsibrovimo į būstą

Antroji sąlyga, neužtraukianti baudžiamosios atsakomybės – ginimasis nuo įsibrovimo į būstą peržengiant būtiniosios ginties ribas. „Įsibrovimu į būstą pripažintini atvejai, kai neteisėtai patenkama į patalpas, kuriose faktiškai gyvena žmogus (pvz., butą, namą, sodo namelį, statybos vagonėlį ir pan.). Neteisėtu įsibrovimu laikytina situacija, kai kaltininkas braunasi į būstą prieš savininko ar kito ten gyvenančio asmens valią be jokio teisėto (formalaus) pagrindo, o įsibrovimas į būstą atitinka kėsینimosi požymius“ (Švedas *et al*, 2019, p. 294). Tam, kad gynyba būtų laikoma dėl įsibrovimo į būstą, reikia nustatyti, jog yra realus ir neteisėtas kėsینimasis. Ar patekimą į tam tikrą objektą laikyti neteisėtu, priklauso ir nuo savininko ar teisėto turto valdytojo valios, nes šiuo atveju svarbu, kad kaltininkas į objektą patenka be savininko ar kito teisėto turto valdytojo žinios ar prieš jo valią, t. y. be jo sutikimo (Vosyliūtė, 2008, p. 78).

Skirtingai nei bendrais gynybos atvejais, ginantis nuo įsibrovimo į būstą įstatymas leidžia taikyti griežtesnes gynybos priemones, o tam tikrais atvejais, net ir akivaizdžiai neproporcinga

gynyba yra laikoma teisėta. Konstitucijos 24 straipsnyje yra įtvirtinta, jog žmogaus būstas yra neliečiamas (išskyrus tam tikrais atvejais). Tai atspindi maksimalią apsaugą žmogaus būstui, kaip ypatingą vertybę – erdvę, kuri yra privati, neliečiama ir žmogus joje turi būti saugus. Pagal autorius V. Pavilionį ir R. Merkevičių veržiantis į būstą keliamas tiesioginis pavojus tiek žmogaus turtui, nuosavybei, tiek ir asmens neliečiamybei. Besiginantysis nežino, į kokią konkrečią vertybę bus kėsinamasi, todėl jam suteikiama teisė gintis taip, lyg būtų kėsinamasi į pačią svarbiausią iš jų ar jas visas (Pavilonis, Merkevičius, 1999, p. 74).

Svarbu tiksliai atriboti, kas baudžiamojoje teisėje yra laikoma įsibrovimu į būstą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymi, kad įsibrovimu laikomas slapas arba atviras neteisėtas patekimas į bet kokią gyvenamąją ar negyvenamąją patalpą. Įsibrovimu taip pat pripažįstami ir tokie atvejai, kai kaltininkas pagrobimo tikslais į patalpą patenka laisvai, tačiau pašalinių asmenų patekimas yra ribojamas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Vis dėlto praktikoje ribos tarp būsto ir kiemo ar aplinkinės teritorijos gali būti ne visada aiškos. Pavyzdžiui, kasacinėje nutartyje, pokalbis tarp nuteistojo ir nukentėjusiojo vyko ant laiptų, nuteistojo namo kieme, todėl teismas pripažino, kad negalima buvo konstatuoti nei gynybos nuo įsibrovimo, nei būtiniosios ginties situacijos. Tokia išvada buvo padaryta atsižvelgiant į tai, kad konflikto pradžioje įsibrovimo faktas jau buvo pasibaigęs – fizinis smurtas buvo panaudotas tik vėliau, po ilgai trukusio ginčo; nuteistasis nukentėjusiojo ir jo draugo patekimą į kiemą vadina įsibrovimu į saugomą jo nuosavo būsto teritoriją, tačiau akivaizdu, kad tas patekimas jau buvo įvykęs, kai pokalbis prasidėjo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Ši pozicija atskleidžia esminę taisyklę, kad būtinoji gintis, kaip ir jos peržengimo išimtys, galimos tik tol, kol tęsiasi pavojingas kėsinimasis. Kai kėsinimasis pasibaigia ar išvis neegzistuoja, asmens teisė gintis taip pat baigiasi.

Kasacinėje nutartyje buvo nagrinėjama situacija, kai kaltinamas nesunkiai sutrikdė kitam asmeniui sveikatą, argumentuodamas, kad gynėsi nuo neteisėto įsibrovimo. Kasacinis teismas pažymi, kad ginant būsto neliečiamumą, kaip ir kitas savo ar kito asmens teises, būtiniosios ginties kontekste svarbu įvertinti kėsinimosi pavojingumą ir realumą. Remiantis LAT išaiškinimu šioje byloje, vien formalus įėjimas nesudaro pagrindo konstatuoti pavojingo ir realaus kėsinimosi. Teismas akcentavo, kad nors ir nukentėjusysis buvo įžengęs į būsto prieškambarį, jis tai padarė ne siekdamas pažeisti būsto neliečiamumą, o išsiaiškinti dėl kilusio triukšmo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Ši situacija rodo, kad teisė į būsto neliečiamumą nėra absoliuti ir negali būti pagrindas agresyviems gynybos veiksams, kai pavojus objektyviai neegzistuoja.

Pagal autoreę A. Vosyliūtę, nebus pagrindo inkriminuoti įsibrovimą ir tada, kai asmuo turi teisę laisvai įeiti į patalpą dėl giminystės ryšių, pavyzdžiui, kaip šeimos narys (išskyrus, jei asmeniui buvo uždrausta įeiti į patalpą) ar pagal sutartį kaip laikinas gyventojas (Vosyliūtė, 2008, p. 78). Tokia pozicija atitinka ir LAT praktiką – pavyzdžiui, byloje konstatuota, kad gynybos nuo įsibrovimo į būstą faktas negali būti pripažintas, nes asmuo atvyko į būstą, kuris priklausė jo močiutei, ir buvo teisėtai įleistas kito šeimos nario (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. sausio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Tai rodo, kad vertinant įsibrovimo teisėtumą svarbi ne tik formalioji būsto nuosavybė, bet ir tai, ar asmuo buvo įleistas į būstą su ten gyvenančio asmens sutikimu. Tokiose situacijose teisė gintis neatsiranda, nes neįrodytas nei neteisėto patekimo, nei kėsinosi pobūdis.

Pažymėtina, kad praktikoje pasitaiko atvejų, kai kaltininkas patenka į patalpą apgaule, pavyzdžiui apsimitęs santechniku, elektriку ir pan., tačiau šiuo atveju nors išoriškai ir atrodo, kad kaltininką į nusikaltimo vietą įleido pats savininkas ar teisėtas turto valdytojas, tačiau iš tikrųjų toks patekimas priskirtinas prie įsibrovimo (Vosyliūtė, 2008, p. 80).

Lietuvos apeliacinio teismo byloje buvo vertinami nuteistojo V. M. veiksmai, kuomet jis, būdamas savo socialinės globos namų kambaryje, peiliu mirtinai sužalojo kitą asmenį. Nuteistasis teigė, kad gynėsi nuo dviejų jį puolusių asmenų ir veikė būtinąsios ginties sąlygomis, taip pat nurodė, jog gynėsi nuo neteisėto įsibrovimo į jam paskirtą gyvenamąją erdvę. Iš pirmo žvilgsnio tokia situacija gali atitikti būtinąsios ginties nuo įsibrovimo į būstą sąlygas, tačiau, kaip pažymėjo teismas, V. M. pavojingą kėsinimąsi iš pradžių sėkmingai atrėmė – abu asmenis sužalojo, o po to šie pradėjo bėgti iš kambario. Tai reiškia, kad pavojus jo sveikatai ar gyvybei jau buvo pasibaigęs, taigi ir būtinąsios ginties situacija nebeegzistavo. Nepaisant to, V. M. suvokdamas, jog grėsmė jau baigėsi, tyčia koridoriuje dūrė vienam iš bėgančių asmenų peiliu, šį veiksma atlikdamas iš pykčio. Tokios aplinkybės paneigia gynybos teisėtumą, nes veiksmas buvo atliktas jau pasibaigus pavojingam kėsinimuisi, todėl negali būti vertinamas kaip būtinoji gintis ar jos ribų peržengimas, o laikytinas tyčiniu nusikaltimu (Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. kovo 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). Vertinant šią situaciją, svarbu pažymėti, kad teisė gintis atsiranda nuo pat neteisėto įsibrovimo momento, tačiau ji nėra absoliuti ir netaikoma neribotai. V. M. atveju, nors pradinis nukentėjusiųjų patekimas į jo gyvenamąją erdvę ir galėjo sudaryti pagrindą teisėtai gintis nuo įsibrovimo, esminė aplinkybė, kad pavojus jau buvo pasibaigęs. Tokiu atveju, kai įsibrovimas yra faktiškai nutrauktas, o užpuolikas pasitraukė, asmens teisė gintis irgi baigiasi.

Atkreipiamas dėmesys, kad pagal autorius V. Pavilonį ir R. Merkevičių būsto teisinės kategorijos turinio negalima suvokti siaurai. Atsižvelgiant į Konstitucijos deklaruojamą

asmens laisvės principą, reiškianti gyventi jam priimtinu būdu, jeigu tai nepažeidžia kitų žmonių teisių, galima teigti, jog būtinąją gintimi galima ginti ne tik nuolatinės, bet ir laikinas žmonių gyvenamąsias vietas. Taip pat patalpas, kurios tiesiogiai nepritaikytos žmonėms gyventi. Jeigu besikėsinantysis žinojo ar turėjo žinoti, kad nepritaikytose gyventi patalpose gyvena žmonės, būtina pripažinti esant kėsinimąsi braunantis į būstą (Pavilonis, Merkevičius, 1999, p. 76-77).

Apibendrinant šį poskyrį galima teigti, kad ginimasis nuo įsibrovimo į būstą yra viena iš baudžiamajame įstatyme numatytų išimčių, kai net ir peržengus būtinąsios ginties ribas, veika nėra laikoma nusikalstama. Vis dėlto, tam, kad tokia išimtis būtų taikoma, būtina nustatyti aiškius požymius: 1) neteisėtą ir realų įsibrovimą į patalpas, kuriose asmuo faktiškai gyvena bei 2) pavojingą kėsinimąsi. Vien formalus patekimas į būstą ne visada reiškia realų pavojų, todėl būtina įvertinti ir faktines aplinkybes. Teismų praktika rodo, kad teisė gintis egzistuoja tol, kol tęsiasi pavojus, o jam pasibaigus, gynybos nebelieka. Taip pat reikšminga, ar asmuo buvo į būstą buvo įleistas su teisėto gyventojų sutikimu, ar veikė apgaule.

IŠVADOS

1. Būtinoji gintis – tai asmens teisė aktyviai gintis nuo pavojingo kėsینimosi, taip padarant žalos besikėsinančiam. Baudžiamajame įstatyme yra nurodyta, jog asmuo turi teisę į būtinąją gintį ir šia teise jis gali pasinaudoti neatsižvelgdamas į tai, ar galėjo išvengti kėsینimosi arba kreiptis pagalbos. Net jei asmuo pasirenka veikti aktyviais veiksmais, tai niekas negali jo apkaltinti dėl tokio pasirinkimo, nes tokia teisę jis turi. Taip pat nepasinaudojimas šia teise neužtraukia teisinės atsakomybės.
2. Baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės, šiame kontekste – būtinoji gintis, gali būti ir visuomenei naudingos ir socialiai vertingos, nes yra orientuotos į teisinių gėrių apsaugą. Būtinoji gintis suteikia galimybę asmeniui, teisėtai apsiginti nuo kėsینimosi, kai valstybės institucijos negali laiku sureaguoti.
3. Būtinoji gintis yra viena iš seniausių žmogaus teisių, išlikusi per visus istorinius laikotarpius. Nors jos esmė, teisė gintis nuo neteisėto kėsینimosi, išliko nepakitusi, tačiau požiūris į šią teisę keitėsi. Sovietmečiu prioritetas buvo teikiamas valstybės interesams, o pačio asmens teisinių gėrių apsauga buvo antraeilė. Šiandien būtinoji gintis suvokiama kaip svarbi žmogaus teisė, o jos reglamentavimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje tapo išsamesnis, taip pat atsirado numatytos dvi išimtys dėl ribų peržengimo, o pati samprata yra aktyviai plėtojama teismų praktikoje.
4. Kėsینimosi pavojingumas reiškia, kad asmens kėsینimasis turi būti rimtas ir realiai keliantis grėsmę, kitaip tariant, pavojus turi būti toks, kad sukeltų didelę žalą, jei asmuo nuo jo nesigintų. Teisė gintis atsiranda tik tokiu atveju, kai yra pasikėsinama į žmogaus sveikatą, gyvybę ir kitas teises, todėl gintis galima tik nuo tokių veiksmų, kurie yra nukreipti prieš asmenį ir pasireiškia veikimu, nepaisant kokia kaltės forma jos daromos.
5. Baudžiamosios teisės doktrinoje akivaizdžiu laikomas toks kėsینimasis, kuris jau prasidėjo arba egzistuoja aiški grėsmė asmens interesams. Šis kriterijus lemia, kada atsiranda teisė gintis ir kada ji baigiasi. Kitaip tariant, būtinoji gintis egzistuoja tol, kol pavojus yra realus, todėl ir žala užpuolikui galima tik šiuo laiko tarpu. Pabrėžtina, kad kėsینimasis nelaikomas pasibaigusiu, jei jis tik laikinai sustabdytas arba ginklas (arba kitos priemonės) atitenka besiginančiam.
6. Kėsینimasis laikomas realiu, kai jis egzistuoja iš tikrųjų, o ne besiginančiojo asmens vaizduotėje. Kai besiginantysis negali numatyti, kad aplinkybės suvokia klaidingai, laikoma, kad jis veikia tariamosios ginties atveju, kuri neužtraukia baudžiamosios atsakomybės, tik pateisinamos klaidos atveju, kai jis negalėjo ir neturėjo suvokti, kad

grėsmės iš tikrųjų nėra. Jei galėjo suvokti ir išvengti tokios klaidos, tai jo veiksmai gali būti kvalifikuojami kaip neatsargi nusikalstama veika.

7. Būtinoji gintis yra galima tik prieš tokius veiksmus, kurie pasireiškia pavojingu, realiu ir akivaizdžiu kėsanimusi. Tai reiškia, kad savigyna netaikoma tais atvejais, kai, nors ir pažeidžiamos teisės, asmeniui nekyla staigus ar neišvengiamas pavojus, reikalaujantis fizinio atsako. Taip pat būtinoji gintis netaikoma veikai, kuri padaroma neveikimu, kadangi tokiais atvejais trūksta aktyvaus užpuolimo, kurį būtų galima atremti.
8. Analizuojant Lietuvos teismų praktiką matyti, kad būtiniosios ginties situacijų vertinimas priklauso nuo konkretaus atvejo aplinkybių. Teismai pripažįsta, kad būtinoji gintis bus taikoma tuomet, kai asmens veiksmai yra būtini ir adekvatūs, tačiau to paties pobūdžio veiksmai skirtingose situacijose gali būti laikomi ir pertekliniais, o tada vertinami kaip nusikalstamais. Todėl yra svarbus teismų praktikos vienodinimas, siekiant užtikrinti teisinį aiškumą.
9. Nors baudžiamasis įstatymas ir neriboja gynybos priemonių, būdo ar intensyvumo, o tik atitikimą kėsinimosi pobūdžiui ir pavojingumui, Lietuvos teismų praktikoje vis dar pasitaiko atvejų per griežtai vertinti pasirinktas priemonės. Tokiais atvejais teismai yra linkę laikyti gynybos veiksmus pertekliniais vien todėl, kad buvo panaudotas ginklas prieš neapsiginklavusį užpuoliką. Dėl to būtina užtikrinti, kad teismų praktika vadovautųsi ne tik gynybos priemonės pasirinkimu, bet ir visų reikšmingų aplinkybių visuma.
10. Esant staigiam pavojui, kai žmogus veikia neadekvačiai, net ir itin neproporcinga reakcija gali būti vertinama ne kaip nusikaltimas, bet kaip būtiniosios ginties ribų peržengimas dėl didelio išgąsčio ar sumišimo. Šis aplinkybė leidžia atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės ar bent jau sušvelninti bausmę, kadangi pripažįstama, jog staiga iškilęs pavojus neleidžia asmeniui įsivertinti situacijos ir pasirinkti adekvačius gynybos būdus. Tam, kad egzistuočių būtiniosios ginties ribų peržengimas, svarbu įvertinti, ar apskritai buvo susiklosčiusi būtiniosios ginties situacija.
11. Ginimasis nuo neteisėto įsibrovimo į būstą yra viena iš įstatyme įtvirtintų išimčių, leidžiančių naudoti griežtesnes gynybos priemones. Tai grindžiama stipria būsto neliečiamybės apsauga, apimančia tiek nuolatinės, tiek laikinos gyvenamąsias vietas. Tačiau šiai išimčiai taikyti būtinas realus, pavojingas ir neteisėtas įsibrovimas, kadangi vien formalus patekimas į būstą yra nepakankamas. Kiekvienu atveju turi būti įvertintos faktinės aplinkybės, o teisė gintis galioja tol, kol egzistuoja pavojus.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992), *Valstybės žinios*, 33-1014

Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (2000), *Europos Bendrijų oficialusis leidinys*, C 364-01

Europos žmogaus teisių ir laisvių apsaugos konvencija (1995), *Valstybės žinios*, 40-987

Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000), *Valstybės žinios*, 89-2741

Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos kodeksas (1961) (negalioja), *Valstybės žinios*, 18-147

Specialioji literatūra

Abramavičius, A., et al. (2004) *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. (Bendroji dalis 1-98 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras

Abramavičius, A., et al. (2009) *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. (Specialioji dalis 99-212 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras

Aliukonienė, R., Aliukonienė, N. ir Aliukonis, V. (2016). Fiziologinio afekto būsenos reikšmė nužudymui ir sunkiam sveikatos sutrikdymui kvalifikuoti. *Sveikatos mokslai*, 26(1), 52-57 [interaktyvus]. prieiga per internetą: <https://sm-hs.eu/wp-content/uploads/2019/03/867-2675-1-PB.pdf> [žiūrėta 2025 m. kovo 19 d.)

Drakšas, R. (2002) *Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos*. Vilnius: Eugrimas

Drakšas, R. (2008) *Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos*. Vilnius: Justitia

Kujalis, P. (2002) *Baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių samprata*. Jurisprudencija, 34(26), 58-72

Pavilonis, V., Merkevičius, R. (1999). *Būtinoji gintis*. Mokomoji priemonė. Vilnius: Justitia

Švedas, G., et al. (2017). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso bendrosios dalies vientisumo ir naujovių (su)derinimo iššūkiai*. Monografija. Vilnius: VU leidykla

Švedas, G., et al. (2022) *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 1 knyga*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla

Vosyliūtė, A. (2008) *Įsibrovimo į patalpą, saugyklą ar saugomą teritoriją kaip vagystę kvalifikuojančio požymio samprata teisės moksle ir teismų praktikoje*. Teisė, 66(1), 75-94

Teismų praktika

Iljina ir Sarulienė prieš Lietuvą (2011), 2011 m. kovo 15 d. Europos Žmogaus Teisių Teismas, pareiškimo Nr. 32293/05

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. sausio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-37-788/2025

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. vasario 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-28-719/2025

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. balandžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-80-788/2024

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. kovo 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-114-594/2024

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. sausio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-73-654/2024

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-48-496/2024

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. birželio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-48-495/2024

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. gegužės 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-128-648/2023

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-96-654/2023

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. sausio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-8-648/2023

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. spalio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-231-511/2022

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. sausio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-45-719/2022

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-207-788/2021

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-3-648/2021

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-275-689/2019

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-220-895/2017

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-163-303/2017

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. sausio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-13-507/2017

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-416-942/2016

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-31-788/2015

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gegužės 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-275/2013

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-126/2013

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-326/2013

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. liepos 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-392/2012

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-602/2011

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-428/2010

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-212/2009

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. liepos 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-496/2007

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-558/2006

Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. kovo 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-47-148/2016

SANTRAUKA

Būtinios ginties teisėtumo sąlygos

Gabrielė Savickaitė

Šiame magistro darbe analizuojamos būtinios ginties teisėtumo sąlygos, jų teorinis ir praktinis taikymas bei reikšmė Lietuvos baudžiamojoje teisėje pasitelkiant baudžiamosios teisės doktriną ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudenciją. Darbe siekiama išsiaiškinti, kokiomis sąlygomis būtinoji gintis yra laikoma teisėta, o kada ji peržengia teisėtumo ribas, dėl ko asmuo gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn.

Pagrindinis dėmesys yra skiriamas kėsinimosi požymių – pavojingumo, akivaizdumo ir realumo – analizei, taip pat sąlygoms, susijusioms su pačiais gynybos veiksmais. Išskirtinai nagrinėjami išimtiniai, baudžiamajame įstatyme numatyti atvejai, kai teisė gintis taikoma dėl didelio išgąsčio ar sumišimo bei įsibrovimo į būstą.

Analizuojant teismų praktiką ir baudžiamosios teisės doktriną, nustatyta, kad būtinoji gintis ne visada pripažįstama, net ir esant objektyviam kėsinimuisi, ypač kai nėra laikomasi proporcingumo arba gynybos veiksmai tęsiami net ir pavojui pasibaigus. Taip pat pažymima, kad net ir identiškose situacijose, pavyzdžiui, panaudojus peilį savigynai, teismų vertinimai gali skirtis priklausomai nuo bylos aplinkybių. Darbo išvados rodo, kad būtinoji gintis – tai ne tik baudžiamąją atsakomybę šalinanti aplinkybė, bet ir svarbi asmens Konstitucijoje numatytų teisių į gyvybę, sveikatą, laisvę, nuosavybę ir kt., saugumo garantija. Tinkamas teisės normų taikymas šioje srityje leidžia užtikrinti pusiausvyrą tarp asmens teisės į gynybą ir valstybės funkcijos užtikrinti visuomenės saugumą bei teisinę tvarką.

SUMMARY

Legality conditions of self-defence

Gabrielė Savickaitė

This Master's thesis analyses the legal conditions under which self-defence is considered lawful, focusing on both the theoretical and practical aspects of the doctrine as applied in Lithuanian criminal law. The research is conducted with reference to criminal law scholarship and the jurisprudence of the Supreme Court of Lithuania. The central objective is to identify the circumstances in which self-defence is recognised as lawful and those in which it exceeds the boundaries of legality, thereby resulting in criminal liability.

Special attention is given to the analysis of the key characteristics of an unlawful attack—its dangerousness, immediacy, and reality—as well as the requirements related to the defensive response itself. The thesis further examines exceptional circumstances expressly provided for in the Criminal Code, including situations involving intense fear or confusion, and defence against unlawful intrusion into one's dwelling.

The analysis of case law and doctrinal sources reveals that self-defence is not always recognised as lawful, even in cases of objectively existing attacks, particularly when the proportionality requirement is not observed or when the use of force continues after the threat has ceased. The study also highlights that courts may reach differing conclusions even in factually similar cases, such as those involving the use of a knife in self-defence, depending on the specific circumstances of each case. The findings of this thesis demonstrate that self-defence is not merely a justification excluding criminal liability but also serves as an essential safeguard of constitutionally protected rights—such as the rights to life, health, liberty, property, and personal security. Proper application of legal norms in this area ensures a necessary balance between the individual's right to self-defence and the state's duty to maintain public order and uphold the rule of law.